

SKRIPTA

za Svjetsku povijest 19. stoljeća

(doc. dr. D. Agičić)

autori: Ida Javorski, Gordana Vidović

Sretno!!!!

Literatura

1. "Povijest svijeta od početaka do danas, Naprijed", Zgb (1976,1990)
2. Carpentier, J. – Lebrun, F. "Povijest Francuske", Barbat, Zgb (1999)
3. Dirlmeier, U. I dr., "Povijest Njemačke", Barbat, Zgb (1999)
4. Mautz, J., "Osmansko Carstvo", Školska knjiga, Zgb (1992)
5. Procacci, G., "Povijest Talijana", Barbat, Zgb (1996)
6. Sellers, Ch. – May, H. – McMillen, N. R., "Povijest SAD-a", Barbat, Zgb (1996)
7. Tymowski, M., "Kratka povijest Poljske", Matica hrvatska, Zgb (1999)

Dodatna

1. Davidson, B., "Afrika u povijesti", Zgb (1984)
2. Hobsbawm, E., "Doba revolucije", Zgb (1987)
3. Tilly, Ch., L., R., "Buntovno stoljeće 1830. – 1930.", Zgb (2001)
4. Rothenberg, G., The Napoleonic Wars, Great Britain (1999)

Fr. revolucija

Luj XV (1715-1774) - siromašenje Francuske radi **“7-godišnjeg rata” (1756-63)**; staleška podjela: 1. stalež - svećenstvo, 2. stalež – plemstvo (čine 2%), 3. stalež -građanstvo, seljaštvo, radništvo (98%), **nesazivanje** Gener. staleža od 1614; **Luj XVI (1774-92/93)**; **M.Antoaneta (1755-93)** – kćer M. Terezije; prosvjetiteljstvo (građani i napredni plemići) kao fitilj revolucije; radi sakupljanja love kralj pristaje na porezne reforme pa postavlja fiziokratske ministre financija: **1.Turgot 1773.** (1. ukida trošarinu, 2. uspostavlja pokretno tržišno društvo u kome bi došao do izražaja prirodni poredak **“ordre naturel”** u korist poljoprivrede, 3. slobodnu trgovinu žitom, 4. ukida kuluk i cehove, 5. uvodi stupnjevito rasčlanjenu samoupravu, i 6. općenitu i ravnomjernu zemljarinu) – dobiva ostavku radi: Antoaneta se buni (jer joj je srezao troškove - na izjavu da su ljudi gladni kruha ona odgovara **“Neka jedu kolače !”**) + radnici u Parizu radi poskupljenja kruha (radi reforme oko žita) + radi toga što bi opća zemljarina ukinula privilegije gornjih staleža; **2.Jacques Necker** (potpomagao američki rat, dok T. to nije dopuštao, dao slobodu kmetovima na kraljevskim imanjima, dao **compte rendu**, popis onih koji žive na račun države - pokazana bijeda u državi, zato dobio otkaz; **3. Charles de Calonne -1783.** želi **opću reformu**, javno objavio drž. deficit, tražio oporezivanje povlaštenih staleža, te stvaranje pokrajinskih skupština radi raspodjele poreza, **1787. saziv notabla tj povlaštene staleže (!povod revolucije);** **4. Lomenie de Brienne** - isto neuspješan, pa ponovo Necker; kralj popušta radi manjka love te **4.5.1789. - saziv saleža** (omogućeno 1 x da se javno govori o preustroju države i društva); **cahiers de doleances** - knjige žalbi (žalbe naroda – **kao prva moderna velika anketa**); protest odjećom (ne skidaju šešire, a trebali – pri zasjedanju svećenstvo u ljubičastim haljama, plemstvo okićeni zlatom, a građani u crnim odijelima – kad dođe kralj, sjeda na prijestolje, stavlja šešir na glavu, isto rade prvi i drugi stalež, a 3. mora iz poštovanja skinut šešire), prepirke o načinu glasanja (sjednica ne postiže ništa radi toga, prvi i drugi stalež žele glasanje po staležima gdje skupa imaju 600 glasova, a 3. po glavama gdje bi onda oni isto imali 600 glasova jer imaju većinu u stanovništvu), **17.6.1789** - Narodna skupština (**Sieyes**, grof **Mirabeau**); **20.6 - zakletva u Loptaonici**; od **9.7.1789** - započinju pisanje ustava i **mijenjaju ime u Ustavotvorna skupština**; **14.7.1789. - napad na Bastille** - početak revolucije (to je kraj pol – pravnih prepirki i početak oružanog sukoba), u gradu vlada **“veliki strah” tj. “grand peur”**, žene se ističu u ratnim pripremama gdje nose kamenje na krovove; **4. i 11.8.1789 - dekret o ukidanju feud. obveza** koji ujedno ukida i patrimonijalno sudovanje i crkvenu 1/10, a **27.8.1789** - deklaracija o pravima čovjeka i građanina; biskup **Talleyrand** u (11) **1789** predlaže podlaganje crkv. imanja pod državu preko **asignata** (doznake koje su trebale spriječiti pre naglo i prejeftino kupovanje zemlje, no svejedno su ušle u opticaj) jer seljaci radi ukidanja kmetstva više ne privređuju; **1790. civilna konstitucija klera** – svećenstvo potčinjeno državi, ne papi, ona ih plaća i ona ih bira, oni su ko državni činovnici; **bratimljenje 1790 – Sloboda, jednakost, bratstvo!!!**; politička grupiranja: **1. žirondinci** – po pokrajini Gironde (srednje obrazovano i bogato građanstvo - **umjereni republikanci**), **2. jakobinci** – po samostanu Sv. Jakova gdje su se sastajali (siromašni pariški puk, **radikalna demokratska ljevica**, zovu ih još **montenjari ili brđani** jer sjede u gornjim klupama u parlamentu: **Georges Danton**, **Maximillienne Robbespierre** (ubijen **27.7.1794 - 9.termidor**), **Jean-Paul Marat** (ubijen **13.7.1793** od **Charlotte Corday**, ubila ga dok je bio u kadi, dugo se namako jer je imao kožnu bolest - **slika Jacques-Luis Davida**), **Desmoulins**, **3. fejadi** (nastali iz dijela jakobinaca), **4. kordeljeri** (**Društvo prijatelja prava čovjeka i građanina**); **3.9.1791** - ustav – nastaje **ustavna monarhija**; **14.9** - kralj. zakletva na ustav jer je pokušao pobjeći u (6); **1. koalicija (1792):** emigranti traže saveznike - **Austrija i Pruska** (**Leopold II i F.Vilim II**), no Austrija nespremna pomoći 1791. jer ratuje s Turcima; žirondinci žele ratnu opciju (1. da jakobinci ne ojačaju, 2. da unaprijede Francusku gospodarski), a jakobinci su za reforme, **20.4.1792** - žirondinci tjeraju kralja da proglasi rat Austriji - kasnije se priključuje i Pruska; prus. zapovjednik **(8)1792 Ferdinand od Braunschweiga** prijeti za kraljevu sigurnost; unutrašnji problemi u financijama i opskrbi grada, **sankiloti** (slojevi koji se nisu okoristili revolucijom - sitni trgovci, radnici, niži činovnici), upali kralju i ponizili ga tako da je trebao dići zdravicu za revoluciju, izvršili **10.8.1792 - juriš na Tuleries** gdje je sjedište kralj. vlade i sele kralja u **Temple**, revolucionarni drž. zatvor - time **kraj monarhije i ustava**; skupština

raspuštena i stvoren **Narodni Konvent** sastavljen od republikanaca, **prvo zasjedanje 20.9.1792.**; prvi uspjesi protiv koalicije: **topovska pucnjava kod Valmyja 20.9.1792** - zaustavljeni protivnici, a Francuzi idu do Mainza i Austrije; **22.9.1792 ukinuta monarhija, proglašena 1. republika**; u Konventu stvorene 3 grupacije (žirond, jakob i “močvara” koji su čas za jedne čas za druge), žirondinci se zalažu za decantralizaciju (da neke pokrajine imaju neke ovlasti), za liberalne ideje, protive se teroru, dok sankiloti žele rat, isto i jakobinci (zato se sank i jakob povezuju), **21.1.1793 - smaknuće kraljevskog para na Place de la Concorde**; radi smaknuća širi se **1. koalicija - Prus, Austr, Sard, Špa, Napu, Nizoz, Eng, Port** (Rusija ne jer Katarina Velika umire, a nasljednik Pavle nije spreman ratovati); **31.5 - 2.6.1793** - pobjeda jakobinaca jer narod vidi da žirondinci gube + izgubili **pokrajinu Vendee pod antirevolucionarnom strujom** + pokolj jakobinaca u Lyonu; Konvent stvara **središnju vlast s neograničenim ovlastima** tj. **Komitet javnog spasa** (R., Saint-Just, Couthon-trijumvirat); **4.12.1793 - mjere za teror** - dovoljna i sama sumlja da se nekog osudi, okrivljava se čak i one pasivne, optuženi ne trebaju obranu, a suci donose presude prema svom osjećaju, “**revolucionarni sud**”- suci su obični ljudi, susjedi npr.; **(6)-(9)-ustav** (za opće pravo glasa, obavezno školovanje i zaštitu - ne stupa na snagu); promjene: **revolucionarni kalendar** (ukinuli tjedne, uveli **dekade**, novi nazivi za mjesece, početak kalendara je 1792), **kult razuma** (deisti pod R. smatraju da treba biti neko vrhovno biće, a ateisti ne žele nikakvo biće), **23.8.- levee en masse** - opća vojna obveza; **29.9.1793 -maximum general** - najviše cijene živežnih namirnica, određene visine plaća, zabrana štrajkova i radničkih društva (**Le Chaplieov zakon** - zabrana radnicima da stvaraju saveze i štrajkaju); “**revolucija jede svoju djecu**” (Danton ubijen prvi jer mu je dosta krvoprolića, pa Marat, a kad je ubijen i R. završava jakobinski teror – na vlasti **termidorci, antijakobinaska mladež** - bacaju jakobinske kape u jarke; stvoren **Direktorij** - izvršna vlast (**1795-99**); **(9)-ustav** - vraćaju imovinski cenzus, **Franc. ostaje republika**, zakonod. vlast ima **Vijeće 500** (priprema zakone) i **Vijeće starijih** (potvrđuje zakone); uspjesi protiv koalicije (mlada vojska, nebitan stalež, motiv nije kralj nego sloboda); **5.4.1795** - Prus.ne ratuje pa raspad prve koalicije, sklopljen **mir u Baselu**-Pruska priznaje F. granicu na Rajni, **1796.** F.gubi (general **Moreau**) pod **Karlom Austrijskim** (povlačenje s Rajne); **pohod na Italiju 1796/7** - jača Napoleon – uspjeh u **opsjedi Toulona 1793**, ugušio ustanak protiv Direktorija **1795.**, zato nagrađen generalskim činom (**najmlađi general** - sa 24.godine), Talijani ih prihvaćaju ko osloboditelje, **1797. mir u Campoformiju** - 1.dobili granicu na Rajni, 2. Nizoz, Belg, Lombardija u zamjenu za Veneciju koja je prestala postojati pa HM dobija i njene posjede na našoj obali, 3.Niz, Švic(otad republika) i sj. Italija postaju vazalne, 4. u Italiji nastaju republike ovisne o Fr - **Lombardska i Cisalpinska** (u Italiji kasnije - Milano = **Cisalpinska r.**, Genova = **Ligurska r.**, **1798.** Švicarska = **Helvetska r.**, Papinska drž = **Rimska r.**, **1799** Napulj = **Partenopejska r.**); neprijatelj sad postaje Engleska – **1798 -Egipat (bitka kod Abukira** - Horatio Nelson (**1758-1821.** - umro **10.05** - u bici na Trafalgaru), ljubavnik **Lady Hamilton**); Engleska započinje stvaranje **2 koalicije (1799)** -VB pod **W. Pittom Mlađim, Austrija, Rusija, Turci, Pijemont (Portugal???)**, **Napulj. kraljevstvo**; Aust - rus vojska oslobađa sj Italiju + Napulj napada Rimsku republiku, N.B bježi u Francusku (mit o Napoleonu dolazi prije njega, o tome da je on spasitelj) - izvršio **državni udar**, a ko izliku dao da dolazi srediti urotu protiv ustava -**9.11. (18.brumaire VIII god) 1799** - ukida Direktorij, raspršio Vijeće 500, sastavio parlament. vladu (**Fousche** - min. policije, **Talleyrand** -min. vanj poslova), dao **konzulski ustav** (on imenuje sve činovnike, službenike,...80 članova **Senata** - narod ima pravo indirektnog izbora gdje izabiru neke odličnike od kojih Senat bira samo neke za **Tribunat** [pretresa zakonske prijedloge] i **Corps Legislatif** [zakonodavno tijelo]), 1. konzul - opat **Sieyes, Roger Ducos** su 2 i 3 konzuli;

Napoleon

(**1769-1821**); 2 aduta na kojima temelji vlast je **vojska** (stup vlasti, masovno novačenje, 41% vojnih obveznika, vjerni jer je uveo **1804. orden legije časti**) i **revolucija**, on je indoktrinalist

(ispiranje mozga u školama), nastupa ne ko ideolog već pragmatičar i dovršitelj revolucije (odrekao se zakona o taocima, prisilnog zajma, deportiranja svećenstva, dao amnestiju emigrantima, dao **reforme**: stvara **centralizaciju**, krši pokrajinski federalizam, organizira **školstvo** da ga dijeli na niže, srednje i više obrazovanje, **centralizacija uprave** (birokracija postaje produžena ruka vlade, profesionalna i centralizirana, ona ih imenuje - **moderna činov. država**), **code civil/napoleon** - jamči slobode, jednakost prava, zaštitu privatnog vlasništva, građanki brak, rastavu braka,...(dovršen **1804**, poslije piše i krivični i trgovački), pravosuđe je isto pod upravnim nadležnostima, stvara **prosvjećenu državu** (pravno izjednačio posjedovno građanstvo, promiče gospodarstvo pomoću carina, gradi ceste, gradnja **franc. banke 1800**, uveo papirnati novac koji je trajnije vrijednosti); **15.7.1801** - konkordat (**Pio VII.**)-vezao crkvu za državu - crkva se odriče nacionaliziranih imanja, a država se obavezuje plaćati svećenstvo!!!!; stroga cenzura tiska i jak doušnički policijski aparat (Fouché)-time stvara plebiscitarnu diktaturu (**bonapartizam-diktatura s pseudodemokratskim savjetodavnim tijelima**); gen. Moreau sklapa **mir u Lunevilleu 9.2.1801** - Austrija dala pripajanje Belgije, stvorena **Batanska repub.** od francuskih dijelova Nizozemske, stvorena **Tal.republika**, Franc. dobija granice na Rajni, a njem. knezovi dobijaju zauzvrat crkvene posjede što su uzete sekularizacijom; Rusija pod Pavlom I. izlazi iz rata i stvara **1801.neutr. savez** (Rus, Šved, Dan, Prus)- raspao se kad je Engleska bombardirala Kopenhagen; novi rus. car **Aleksandar I (1801-25)** sklapa opet savez s Engleskom, ali Rusija iscrpljena; **(3) 1802** - **mir u Amiensu** - između Engleske i Francuske (Englezi se odrekli svih kolonijalnih osvajanja, a Franc. mora izručiti Egipat) -kratak jer VB i dalje osvaja + ne želi izručiti Maltu; N.B ukida nezavisnost Nizoz, Švic, Njem, gornj.Italiije, stvara **napolenoide** (fr. države saveznice gdje postavlja rodbinu na vlast), **1802.doživotni konzul** (rješavanje pol. neprijatelja: razvlašćuje republikance pod izgovorom svog **atentata 24.12.1800.**, jak policijski aparat, prognao Moreaua, ukida prava emigrantima i rojalistima,...); **2.12.1804** - proglasio se **carem u crkvi Notre Dame** (žena **Josephine** - sam stavlja krunu), nastaje **monarhija !!!! tj 1. carstvo**; **1807**-novo plemstvo, obiteljski paktovi (braća: **Jerome** - kralj Vestfalije; **Louis** - kralj Nizozemske; **Joseph** - kralj Napulja od **1806**, i Španjolske od **1808**; **1810** se NB ženi za **Mariju Luisu** od Austrije); ponovna objava rata **18.5.1803.** nakon Amiens - **3 koalicija (1804) - Aus, Rus, Šved, Eng (Napulj???)**- za NB je Španj i juž.njem. zemlje, Pruska je neutralna; **Trafalgar 21.10.1805** - Napoleonov poraz, ali jak na kontinentu: 1.) pobjeda u gornjoj Italiji, 2). **2.12.1805** - **Austerlitz (Slavkov)**- «**bitka 3 cara**» (N, Aleksandar I, Franjo I), zato **mir u Bratislavi/Požun - 25.12.1805** - Austrija daje Ven;

Kraj Njem.carstva: NB želi rastočiti carstvo i upotrijebiti ga protiv Austrije, te ih vazalno vezati (vidi se po zahtjevanjima u Lunevilleu) - medijalizacija nekih gradova, Bavarska, Wurttemberg, Saska se uzdižu u kraljevstva bez suglasja carstva, a kad se **12.7.06** pridružuju južnjem. države nastaje **Rajnski savez** - postaju vazalne napol. države, pod njegovim protektoratom - NB se time širi na j i z Njem; **6.8.1806** - **kraj S.r.c.nj.n**, Franjo II;

Slom Pruske: od mira u Baselu 1795 je neutralna (dobro na poč. ali ne i kasnije); NB prelazi Rajnu, + nudi Englezima Hanover radi čega puca savez Pruske i Engl, grof **Haugwitz** vodi lošu kabinetsku politiku, a **F.Vilim III.** je strašljiv - ipak daje ultimatum i raspuštanje Rajn. saveza, **4. koalicija (Prus, Rus, Sas)**; poraz Prusa kod **Jene 14.10.1806**, panične kapitulacije vojnika, **ulaz NB u Berlin 14.10.1806**, kralj bježi; **21.11.1806** - NB **smišlja kont. blokadu**; NB pobjeđuje Ruse **u ratu u Ticitu 1807** - **mir u Tilsitu (7-9.7)** - pridružila se i Pruska (Prusi mirom gube **teritorij između Rajne i Labe i dijelove Poljske** (dio Rusiji, a dio Varšavskom vojvodstvu - Franc), mora smanjiti vojsku i platiti ratnu odštetu), kod Labe NB **stvara Vestfalsko kraljevstvo**;

Portugal: NB dobija i Ruse u blokadu jer im nudi da slobodno osvajaju Vlašku i Moldaviju od Turske (6 god rata - bez uspjeha ali dobili Besarabiju i 3 pokrajine u j. Kavkazu), Portugal ne želi sudjelovati u blokadi, **1807 - ugovor u Fontaineblau** - ugovor NB i Španj da joj omogući prolaz do Portugala (**general Junot** ga osvaja, a **JoaVI** bježi u Brazil);

Španjolska: NB **1808.** razvlašćuje Burbone, postavlja brata **Josepha** (izgovor je ustanak puka protiv kraljičinog prijatelja **Godoya**); **1808 - 1.ustanak u Španj - Karlo IV** i sin **Ferdinand VII**; ustanici opkolili grad **Bailen** i fr. gen. **Dupont** mora se predati sa 20 000 vojnika; **2.5** - ubijen **Charles Legrand** - izgleda ko dijete, slika **J-A Grosa**), **(6)** - fran. korpus mora kapitulirati, **Joseph** bježi, i **Junot** iz Portugala pred engl. gener **Wellingtonom**, stvorena privremena vlada s **FVII**, NB. sa 30 000 napada, osvaja Madrid, vraća brata (slike streljanja pobunjenika - **Francisco de Goya**); **1809. - 2. pobuna Španj ko znak Austriji da se pobune** ali ih NB ima u šaci; Rusi ne pomažu puno NB protiv Austrije (rus-polj koalicija dolazi samo do Krakova), **Karlo** Austrijski gubi **kod Wagrama 5/6.7.1809** – zato **mir u Schonbrunn 14.10.1809** - gube z. Korušku, Istr, Dalm, Hrv s Krajinom do Save - **Austrija postaje kontinentalna država, stvorene ilirske pokrajine sa središtem u Ljubljani**; izjalovljena kont blokada jer je Engl samodostatna + svejedno se krijumčari, NB to uvidio, popušta, uvodi složen i unosan sistem licenci za uvoz engl. robe, to ga potiče na daljnja osvajanja;

Engleska: osjeća privredni pad **1812.** al ne preveliki (samodostatna + trguje s Amerikom i ist. Azijom), javlja se glad, 3 x povišene cijene žita jer ga više ne uvoze, troškovi rata i pomoć saveznicima u novcu ju oslabljuje - zato **luditi (1811/12) - Ned Lud**, juriši na strojeve, spas je u rezervama, još **2 krize 1815 i 1825**; u Eng vlada **William Pitt Mlađi (1783-1806** osim 1801-04, vigovac **James Fox** tražio prestanak rata VB s NB pa zato Pitt svrgnut) - ujedinio Eng i Irsku u **Kraljevstvo VB 1801.**, učvrstio Brit. kolonijalno carstvo, **rat s NB (1793-1815)**; Engl sudjeluje u svim koalicijama osim 4!!!! (ali i tad pomaže novčano)

Švedska: **Gustav I** sudjeluje u 3 koaliciji - **mir u Fridrikshamu 17.9.1809** između Rusije i Francuske - on gubi Finsku u korist Rusa), zato zabačen **1809.** i rade drž. Sabor -**Riksdag**, novi kralj **Karlo XIII.** - sklapa mir s Fr. i Rus (daju podršku Švedima da osvoje Norvešku - zato rat s Danskom koja ima Norvešku - **mirom u Kielu 1814** Šved dobija Norv, a Danska Pomeraniju), osamostaljenje Norveške 1814 - **KXIII** napada, zato Norv. odobravaju uniju;

Rusija: **Pavle I (1796-1801), A I (1801-25)**, napad NB jer želi osvojiti Carigrad + jer Rusija krši tilsiski sustav (dopušta engleske brodove u svoje luke); kreće **22.6.1812, bitka kod Smolenska (8)**, **Borodina (9)** - **gen. Kurtuzov** - tehnika povlačenja, obrana klimom i prostorom, zapaljena Moskva (gori od **15-20.9**), NB boravi tamo u carskoj palači i šalje **A I** mirovni ugovor u Petersburg sa rokom od 30 dana, napuštaju ga saveznice Aust, Šved, Pruska, **prelaz preko rijeke Berezine** - izgubio 80% vojske – krenuo sa 500 000, a vratio se sa 1000;

obrana: 27.2.1813 - savez Rus i Prus, objava rata **(3)**, nastaje **5. koalicija (1813) -Prus, HM, Eng, Rus, Port, Šved, Španj** – “**bitka naroda**”: **16 - 19.10.1813 - kod Leibziga** (prus.gen **Bluchner** 1742-1819) - NB se povlači preko Rajne, raspad Raj. Saveza, gubi Niz, gornju Italiju, Dansku; ujedinjenje koalicije, **ulaz saveznika u Pariz 31.3.1814**, stvorena **privremena vlada s Talleyrandom**, NB potpisuje **akt o odstupanju s vlasti 1814** i ide na Elbu, **povratak Burbona (Luj XVIII (1814-24), 1. pariški mir (5)1814** -Francuska vraćena na granice iz 1792; traje Bečki kongres, **1.3.1815** - iskrcaj NB u Canesu, ulaz u Pariz **30.3.**; Murat (kralj Napulja stao uz njega ali ga Austrija dotukla **kod Tolentina**) - «**vladavina 100 dana**», bitka kod **Waterlooa - 18.6.1815** - prus. **Bluchner**, eng. **Wellington**, to je **7. koalicija; 2.ulaz u Pariz - 7.7.1815**, vraćanje Luja XVIII, **zatočenje na Sv. Helenu** (put na engl. brodu **Bellerophon**); **2. pariški mir (11) 1815** -stroži od prvog (daje Saar Pruskoj, Sardiniji Savoju, 700 mil franaka odštete, 5 god imat savez. vojsku na i i s granicama);

Beč.kongres

Gospodarski liberalizam (revolucija i Napoleon) ne pobjeđuje već **reakcija**, tj. **restauracija** (**konzervativizam**), cilj: **restauracija** (vraćanje granica na 1792), **legitimizam** (vraćanje starih dinastija), **solidarnost** (zajednička obrana od liberalnih pokreta) - Agićić navodi samo **2. načela: legitimizam** (vraćanje na predrevolucionarno stanje) i **načelo ravnoteže snaga** (za osiguranje mira sve članice moraju biti jednako jake); traje od **1.11.1814 - 9.6.1815** (tada određeni i prihvaćeni završni akti), članovi (tzv. «**Debela četvorka**» - Mett, FVIII, AI, RC): Aus - kancelar **Clemens Wenzel Lothar Metternich 1821-48/1773-1859**) i **Franjo I**; Eng: min vanj poslova **Robert Castlereagh (1769-1822)**; Rus: **Aleksandar I, Nesselrode**; Prus: **Fridrik Vilim II, Hardenberg, Humbolt**; Fran: min vanj poslova **Talleyard**; stvaraju novu pol. kartu Europe; unatoč nedostacima će stabilizirati Europu (Europa vladara i državnika, a ne naroda i nacija), kongres je u stvari 3 vijeće o odnosima na kontinentu (**1648 - Westfalski mir, 1713. Utrechtski mir**); rasprava na javnim sjednicama nema već tajni sastanci, banketi,...-**zato kabinetska politika bečkog kongresa**; kongres još zovu «**plesni kongres**» (Beč postaje kul - pol središte, balovi, koncerti,...) i «**kongres ravnoteže sila**»; najveći sporovi oko područja Saske i Poljskog Kraljevstva (Varšav. vojvodstvo) između Rusije, Pruske i Franc (to je nekad bilo prusko); **podjele: 1. Francuska**: vraća se na granice 1792, gubi Saar, i sve osvojeno za Napoleona (Hrv. Slov, Ital, Španj. posjedi u Njem, Belgiju), daje odštetu, drži stranu vojsku u zemlji, okružena vijencem država da se dalje ne širi (Niz i Belgija, Švic, Kraljev. Pijemonta i Sardinije), **2. Pruska**: Rusiji daje dio polj. krajeva, a ostaje joj zap. dio Varšav. vojvodstva, dobija veći dio Kraljevine Saske, rajnske pokrajine, Vestfaliju, s Dancima mijenja Lanenburg za šved. Pomeraniju (Pomorje) - Pruska time dobiva veći teritorij no što je prije imala!!! **3. Austrija**: daje Belgiju Nizozemskoj i zato dobiva Tirol, Korušku, Kranjsku, Trst, Galiciju, Milano, Veneciju, Salzburg, Lombardiju, Parmu, Modenu, kneževinu Toskanu, Gornju Italiju, istočno jadr obalu (Italija je skoro čitava njihova, ostalo još: **Kraljev Pijemonta i Sardinije, Kralj. obiju Sicilija i Papinska država** - ona postaje samo geografsko ime), **4.Engleska**: dobija skoro najviše, ojačala pomorski jer dobija Maltu, Jonske otoke, Cejlon, Kaap i ostale bivše niz. kolonije u j.Africi, potvrđuje vlast na Gibraltaru te Hannover; **1815.** se izjašnjava za Deklaraciju, te **zabranjuje trgovinu robljem** -konstituirala se ko liberalna zemlje, **5. Rusija**: dobija skoro najviše, dobiva Poljsku, Finsku, Besarabiju, veći dio Pruske; još: Švicarska dobiva neutralnost, ujedinjuje se Niz i Belgija u Kraljevstvo Ujedinjene Nizozemske, obnovljena Papinska država, Danska se odriče Norveške koja se ujedinjuje sa Švedskom, raspad Rajnskog saveza i nastanak Njemačkog; kongres određuje zaštitu manjina (Židova i Belgijanaca u Niz. npr), zaštitu autorstva (copy right), uređuje riječnu plovidbu, utvrđuje zakone međunarodne diplomacije; kongres nije ukinuo nacionalizaciju crkv. imanja, papa se s tim složio, ali je to tumačio ko otimačinu;

Njem. savez: na kongresu se raspravlja što s Njem, ustavna povelja prihvaćena na «**9. njem. skupštini**» i ulazi u završni akt u Beču da se stvara labavi Njem.savez **9.6.1815** od **34 monarije + 4 slobodna grada** (Lubeck, Frankfurt, Hamburg, Bremen), nastaje vrhovni organ: **Savezna skupština / parlament - Bundestag u Frankfurtu na Majni** (sastoji se od **skupa zastupnika i užeg kruga** ko savjetodavnog organa gdje predsjednik predstavnik Austrije); Aust i Prusk žele prevlast u savezu no daju kompromis (Savez služi za vanj. i unut. sigrnost Njemačke, on štiti savezne interese, ali to može raditi i svaka saveznica za postizanje svojih interesa ratom ili pregovorima, zakoni se ostvaruju tek u zakonodavstvima svake od članica), u **ustavu**: on je nepromjenjiv jer se može mijenjati samo jednoglasno, važan **članak 13 (svaka saveznica može stvarati svoje zemaljske ustave)** koje A i P ne šljive jer su opredjeljene za monarhijski sustav; u savezu nisu svi dijelovi Pruske i Austrije (npr. Poljska i Ug su vani kao i Hrv, Slovač, Srb, Rum

+ ostatak Italije), ali ima i stranih vladara (Hanover s eng. kraljem, Holstein s danskim, Luxemburg s nizozemskim), Savez funkcionira sve dok su Austrija i Pruska složne, i obuhvaća više nego s.r.c.nj.n tj. **njemačko jezično područje!!!; opće značajke stanja u Njem: regionalizam, suparništvo A i P, nepotpuna restauracija prijašnjeg stanja;**

Sveta Alijansa: Alex I (utjecaj misticizma i romantizma) poziva A i P da prime nacrt ugovora koji jamči mir pod stijegom kršćanstva (pravoslav. Rusija, katol. Austrija i protest. Pruska), Metternich u tom vidi **«gromoglasno ništa»** ali pristaje da ne uvrijedi cara; potpisuju **26.9.1815;** **Engl, Osman - Mahmud II i Papinska država - Pijo VII. nisu u Alijansi!!!;** Alijansa postaje instrument moći konzervativne politike; cilj: **1. zajednička solidarnost kršć - patrijarhalnih vladara po riječima Svetog pisma, 2. protiv nacio - liber pokreta iz odgovornosti prema Bogu; 1818 - 1. kongres u Aachenu** (pala odluka o prestanku okupacije Francuske i ona se priključuje Alijansi!!!), **1820 - 2. kongres u Tropauu do 1821 u Ljubljani** (Mett. prihvaća princip intervencije, da oružanim putem čuvaju poredak u Europi tj. donijeli odluke o slamanju revolucije u Napulju koja izbija 1820., ugušena isto i u Pijemontu i Sardiniji 1820. [Aga kaže 1822]., 1823. u Španjolskoj, 1830. srpanjska revolucija), **1819. konferencija ministara u Karlovim Varima** - protive se liber - nac pokretima; djelotvornija od Alijanse je **Četvorna Alijansa (VB, Rus, Aus, Prus)** - za održanje status quo i intervencije; **20-tih** se vidi da solidarnost ne valja, prva iskače VB koja traži **«splendid isolation»**, podržava liberalizam i izlazi iz pol. saveza i kongresa; od 1815-48 **3 smjera** u politici: **1. konzervativizam** (za očuvanje postojećeg stanja, zato realisti, izbrisati revoluciju i Napoleona osim nekih dostignuća, npr. jednakost pred zakonom, blizak im je model apsolutne monarhije i prosvijećene patronatske države), **2. liberalizam** (rani lib se veže uz rani nacionalizam) - gl. motiv je težnja prema slobodi, dosta preuzimaju od prosvjetitelja, protiv aps. monarhije i policijske države, potreba za uvođenjem ustava, i to ne od vladara već zakonodavnog tijela, radikali smatraju da na izbore mogu svi, a ostali da samo oni dovoljno bogati i obrazovani, **3. socijalutopizam** (ko reakcija na težak položaj radnika u z. Europi i seljaka u Rusiji) - zastupnici: **Claude Saint - Simon** (aristokrat, osiromašio u doba revolucije, društvo je građeno od 2 klase: **proizvođača** [tvorničari, bankari, znanstvenici] i **potrošača - parazita** [svećenstvo, vojska], proizvođači mogu stvoriti racionalno društvo u kojem neće biti nasljeđivanja vlasništva, zajedničko vlasništvo će dovesti do brzog tehnološkog napretka, stvara ideje novog kršćanstva), **Robert Owen** (tvorničar, ako se poprave uvjeti života radnika bolje će raditi i biti produktivniji, protiv pijanstva, organizira školu za radničku djecu, u SAD-u stvara zajednicu **Nova Harmonija**, ali propalo, utjecao na nastanak sindikata), **Charles Fourier** (teorije o postizanju ljudske sreće, stvara organizacije od po 1620 ljudi, s podjelom rada, ali prema sklonostima svakog člana);

(1815-1830)

Engleska: preživljava konjunkturu uvezenom **«rezervnom ind. armijom»** (tako da joj ne fale radnici ni kad ukida ropstvo), razvijanje gosp. liberalizma pa nema revolucija već problem reforme parlamenta (unutra većinu ima zemljoposjednička aristokracija, novonastali slojevi žele udio, zato **reforme od 1832.** gdje stari gradovi gube udio u zastupničkim mjestima u korist novonastalih industrijskih + izborni cenzus ostaje, ali se smanjuje - svejedno reforme ne povećavaju broj ljudi s pravom glasa pa pobune, pogotovo ind. radnika, od **1837. čartizam** [chart - povelja, daju povelje sa potpisima radnika za opće pravo glasa] gdje **radnici traže opće pravo glasa i 10-satni radni dan**) doba **Georga IV (1820-30)** - torijevske vlade koje sređuju depresiju i nezaposlenost, aristokrati ponovo uvode carine na žito, poskupljuje kruh, zato pobune radnika **novinar Cobett** ih potiče, skup 60 000 radnika na **Peterfieldu 1819 - Petersloo**, vođa **Henry Hunt**, vlada šalje vojsku, rastjerani, donesen **zakon o zabrani okupljanja** (ako je više od

50 ljudi) + **ograničena djelatnost tiska**, no daju neke korisne zakone (**1824 dopušten rad radničkih sindikata**), pokret se i dalje širi pod **Francisom Placom, Jeremyjem Benthamom** (za opće, tajno i jednako pravo glasa) i **R. Owen**; **vanjska pol**: dok je R.C uz konzervativce, nasljednik otvoreno pokazuje liber. usmjerenje (podržava neovisnost Grčke i južamer. država);

Irska: 2. problem je integracija irskih katolika (**pobuna 1800.**, ukinut im je parlament, gube autonomiju, **ujedinjenje 1801.**, ujedinjenjem seljaci gube zemlju pred eng. veleposjednicima, katolici nemaju pravo glasa **do 1829.**, ni pravo ulaženja u drž. službe ili visoke škole) - pokret **1828.** – odvjetnik **Daniel O'Connell** - ulazi u Donji dom 1828, ukida «**Test act**» iz **1673** (da katolici ne mogu biti drž. službenici), porezne olakšice Irskoj, zahtjeva raskid unije), **sred 19. st** će preći u oružane sukobe (**1845/6 - bolest krumpira** pa glad, sele u SAD) pokret «**Mlada Irska**» **1842.** izdaje novine «**The Nation**» za poticanja nac. svijesti; **krajem 19. st** «**Irsko republikansko bratstvo**» (mora se stvoriti Irska republika makar silom) - poč. teorizma; rat **1900-21, 1922.** Irska postaje **republika**, osim sj. Irske;

Španjolska: **1812** sazvan **Cortes** (šp. parlament), proglasio republiku (**konstitucije 1812. god u Cadizu**), ukinuo feudalna prava i trgovinu robljem, **1813.** to nije prihvaćeno i opet apsolutizam pod **Ferdinandom VII**, jača lib. reakcija (pogotovo slobodni zidari), ustanak **1.1.1820 pod Rafaelom Riego** jer su pukovnije poslane u j. Ameriku da guše neki ustanak (traže: 1. oporezivanje plemstva, 2. davanje njihovih imanja onima kojima manjka, 3. ukidanje apsolutizma, vraćanje ustava iz 1812), ugrozili Madrid, pa **FVII** vraća ustav; 2 struje ustanika: **eksaltadosi** (radikali), **moderadosi** (umjereni), upletanje Francuske – na **kongresu u Veroni 1822** **Alijansa** odlučila da Fr. uguši ustanak, kraj ustanka **1823**, **FVII** se osvećuje, ubija Riega, nakon smrti **FVII** opet nemiri u obliku **karlističkih ratova (1834-9)**;

Portugal: vladaju Englezi, ustav nerazrađen, pukovnik **Sepulveda 1821** diže ustanak, izglasan ustav od Cortesa, nastaje **dvostruka monarhija Port-Braz**, vraćen **Joa VI**, sin **Pedro I** se prozvao kraljem Brazila, a Portugal daje kćeri **Mariji II** da **Gloria 1827**, stric **Migel** želi krunu, i apsolutizam nastojen; liberalizam će se uvesti tek nakon revolucije 1830; **Italija**: od **1796. tajno društvo karbonara (ugljenari)** - još od NB za ujedinjenje i oslobođenje, napulj. kralj Murat gubi od Austrije **kod Toletina 2 - 3.5. 1815** (podržavao NB kad dolazi u Cannes, proglasio nezavisnost Italije od Austrije), jedino se nakon tog još karbonari bore - iznuđeni **ustav od Ferdinanda II u Noli 1820 (revolucija sa Sicilije, na Napulj, pa na sjever)** - **Guglielmo Pepe**, poražen **1821 kod Rietija** - intervencija Alijanse **1821.** (odlučeno u Ljubljani) jer se širi i na Pijemont i Lombardiju;

Srbi: **1. ustanak: 1804 - 12**, nacionalna - protufeudalna revolucija u Beogradskom pašaluku, knezovi, poglavari samoupravnih sela i nahija, svećenici i trgovci (vođa: **Đorđe Petrović tzv. Karadorde «crni Đorđe»**) zabacuju janjičare, ne predaju oružje već idu dalje, stvaraju samostalan srpski pol. poredak s «**Previteljstvujućim sovjetom i skupštinom**» (povremeni skupovi vojnih, crkv i civil stajehina), završio **mirom u Bukureštu** (priznali srp unutrašnju samoupravu) jer Turci ratuju s Rusima, opet pokoreni već **1813.** jer im Rusi ne pomažu (u ratu s NB); **2. ustanak: 1815 - 29**, dobili autonomiju, ali zato daju danak, vođa: **Milan Obrenović** (politika postupnog iznuđivanja ustupaka od Turaka), **1817.** potajno se vraća Karadorde, MO ga ubija, zavladao kao despot, to dobiva **mirom u Jedrene (Dronopolju, Edirne) 1829.** i sultanovim **hatišerifom 1830.** (Srbi dobivaju **unutrašnju samoupravu u sastavu O. Carstva**), **1838** - kraj despotovine, morao odustati od apsolutizma i dati ustav, **1842 - Aleksandar Karadorđević** ga svrgava (vođa stranke **ustavobranitelja**, sin ĐP) - stvorena građ. država (upravni aparat, sudstvo, zakoni za sigurnost imovine); najistaknutiji predstavnik stranke: **Ilija Garašanin, 1844.** «**Nečertanije**» (**Nacrt**) - velikosrpska ideja;

Grčka: imaju poseban status unutar Carstva – lokalnu samoupravu, pravoslavnu crkvu, trgovačku aristokraciju - (to su i preduvjeti da žele samostalnost) pokret od **1814. tajna društva heterije u Ateni i Odesi**, brzo se širi, od **1818. vođa Alexandar Ypsilantij** - poražen kod **Dragašana, 1821. početak ustanka u Iašiju** (Rumunjska), pa u Grčku, **1.1.1822 nacionalni kongres u Epidauru** proglašava **neovisnost i narodni suverenitet** (podupire ih cijeli svijet pod okriljem helenofilstva – npr. lord Byron), **Londonski ugovor 1827** - Eng, Fr, Rus daju joj autonomiju, zato **sukob kod Navarina** sa tur-eg vojskom, poraz Turaka, novi predsjednik **Kapodistrias (utemeljio Aten. heteriju), 1828-29. rat Rus-Turske završio mirom u Drinopolju (Rusi dobili ušće Dunava + postali zaštitnici Grčke)**, suverenost konačno dobili na **Londonskoj konferenciji 1830!!**, 1832 vlada kralj **Oto I** bez parlamenta, zato **pobuna 1843 - novi ustav do 1862;**

Rusija: zemlja sa potpunim pravima nad životima seljaka, car brani boljarska prava, **1785. - privilegije plemstva Katarine II** (vrhunac razvoja prava plemstva) - samo plemstvo može imati zemljišne posjede, plemstvo je oslobođeno poreza, služenja u drž. službama, oni su visoki drž. činovnici, samo oni mogu ostaviti imanje u nasljeđe, imaju pravo lokalne samouprave, te privilegije imaju i polj. i njem. plemići u Rusiji; Pavle ukida te privilegije, a A I ih vraća; za Katarine i Pavla seljaci se dijele na **državne i privatne** (u gorem položaju jer ih plemstvo tlači, mogu biti prodani, šalju ih u progonstvo u Sibir), a P. stvara i **1797. udjelne kmetove** dajući nekoliko milijuna hektara zemlje državnog vlasništva - ta podjela je do **ukinuća kmetstva 1861.**; Pavle **ubijen 1801.** u dvorskom prevretu, bio duševni bolesnik bio krut i apsolutistički, nasljeđuje ga liberalni **sin A I (1801-25)** - dobro prihvaćen, postavljena na njega velika očekivanja, no dolazi do promjena njegova ponašanja gdje surađuje s aristokratima, povjerenici mu na početku vladavine rade na reformama pod utjecajem liberalizma, no **zakočeno 1819/20**; želi poboljšati drž. upravu pa **1802. uvodi ministarstva umjesto kolegija** koji su **organi centralne vlasti** (ne funkcioniraju osim ministarstva prosvjete), radi mjere na području prosvjete, stvara univerzitete, otvara nove škole, osniva **sveučilišta od 1802-5 (1801. njem. protes. u Dorpatu, 1803. polj. u Vilniusu, 1804. u Harkovu, još u Kazanu i Petersburgu)**, nakon Tilsita i NB podržava te njegove reforme; aristokrati, njegovi prijatelji iz djetinjstva ulaze u **tajni komitet (neformalna institucija)** i sugeriraju mu da ukine nepopularne dekrete, pa **vraća Temeljne privilegije**, dopušta građanima i kmetovima kupovanje zemljišnih posjeda, daje zemljoposjednicima pravo oslobođenja svojih seljaka kmetskih obaveza, **1803. daje dekret o slobodnim oračima** (može se otkupiti posjed na kojem seljak radi - to nije provedeno jer seljaci nemaju novaca); na početku A I spretan sa svojom vanj. politikom (drži se neutralan, nakon Tilsita NB je uz njega i potiče ga na osvajanja Vlaš i Mold što i radi, 6 godina ratuje s Turskom za Vlaš i Moldav, neuspješno, ali **dobija Besarabiju i 3 pokrajine u Kavkazu. 1801. priključuje Gruziju, pa Dagestan, Azerbedan, Čečeniju; 1808-9 vodi rat s Švedskom oko Finske, Fridriksham-dobija Finsku i Alandske otoke**, nastaje **Velika kneževina Finska** koja ima autonomiju; zatim rat s NB, poslije se probahatio, vodi Alijansu, agresivan prema Turskoj, podupire balk. ustanke, želi izlaz na Sredozemlje)→ postaje mističan i pod utjecajem romantizma - to se tumači popuštanjem napetosti u zemlji, traća se da ga muči savjest oko očeve smrti, zanemaruje državnu djelatnost, to iskorištavaju neke osobe: **1. Barbara Julija Krunder** - njegova proročica, zajedno mole, **2. Aleksandar Golicin** -visoko rangiran u pravoslav. crkvi, kasnije ministar prosvjete, širi religiozni konzervativizam, nastoji širiti vjersku propagandu, crkva se buni protiv proročice zato **zabrana naricanja 1821, Golicin smijenjen 1824**, A I i dalje moli, čita Sveto pismo,... a unutr. politiku preuzima **3. Aleksej Arakčejev**- ujedno general i ministar rata, A I mu jako vjeruje, vjeran, preuzima sve carske fuševe na sebe pa je zato neomiljen, gradi na inicijativu A I **vojna naselja** (u udaljenim i nenaseljenim područjima, naseljava odrede da obrađuju zemlju za vrijeme

mira, a ratuju kad dođe do rata, oni koji se protive teško fizički kažnjavani), **1825 ubijena BJK** u uroti; umro A I **1825**, nema sinova, a pravilo da ide najstariji brat, ima 3 brata: **Mihajlo, Konstantin** (trebao on zavladati ali je izopćen iz obitelji jer se oženio za nearistokratsku ženu, **1823** se pismeno odriče prijestolja), **Nikolaj (1825-35)** - prvo ne želi zavladati, a onda se predomišlja, na početku nije spreman za vladara, previše reakcionaran, izbija **26.12.1825. pobuna dekabrista (ruska plemićka mladež) u Petrogradu** - vođa **Sergej Tubecki** - odredi trebali dati prisegu vjernosti caru, ali odlučili da neće, da će prisiliti Senat da ukine kmetstvo i formira privremenu vladu (dijeli se na: **1. južno društvo** - **Pavel Pestelj**, časnik (za centraliziranu republiku ravnopravnih ljudi, žele ukinuti feudalizam, oduzeti zemlje veleposjednicima i dati ih seljacima, ukinuti staleške razlike, srušiti Romanove, 3-struku razdiobu vlasti [zakonodavna, izvršna, kontrolna], opće pravo glasa za muškarce iznad 20), **2. sjeverno društvo** - **Nikita Muranov** (za ustavnu monarhiju tj. federativnu monarhiju od 15 autonomnih pokrajina, daje koncept ustava, za ukidanje staleških razlika, ne žele otimanje zemlje veleposjednicima; južno društvo kontaktira sa tajnim društvima u Poljskoj) neki dali prisegu neki ne, PP uhićen prije,...-neuspjeh, brzo svladani, oštro kažnjeni, 120 poslano u Sibir, PP obješen; car nakon tog vlada surovo, reakcionarno i represivno (stvara **žandameriju** i **3 odjel osobne kancelarije cara - tajna policija**); javljaju se 2 ideološka smjera: **1.** da se vežu uz Europu i liberalno usmjerenje - **zapadnjaci**, **2.** da se organizira unutar sebe, bez zapada, uz potporu pravoslavlja - **slavenofili**;

Njem. savez: podnose mir, ali bujaju misli o ujedinjenju, intelektualci prvi djeluju - **1815. studentsko društvo u Jeni**, daju svoju **statutarnu povelju «Općeg njem. društva» 18.6.1818.** (da su obrazovani i da se bore za narod koji nastaje) - žale se na novonastali savez i žele liber. ustave, plameni **govori u Wartburgu 1817** - javno spaljena Savezna zastava, savezni simboli i reakcionarni spisi, radikali još jači: **Ludvig Sand**, student ubio **Kotzebuea** rus. književnika, misleći da je agent restauracije **1819**, Mett. reakcija - **studenti prelaze u ilegalu** (nadzire profesore, zabrana studentskih društava, studiranja ako je neko protivnik reakcije, ograničenje tiska, stvara središnju istražnu komisiju za to u Mainzu, prognao profesore - **!!! liber. pokret službeno prekinut**); reakcija još jača - stvara se **ustavni pokret (1814-30)** - nastaju ustavi (prvo u južnim državama) u Bav, Wurttemb, Badenu, Hessen-Darmstadtu - do 1830 u još 15 država; na Prusku se gleda ko na ujedinitelja, no poč ujedinjenja se prvo vidi na gospodarskom planu - **carinski savez 1834**, ukinute carine na granicama;

Francuska: **Luj XVIII (1814-1824)** je vraćen u Pariz ko ratni zarobljenik nakon NB (vraćanje Burbona), kad dolazi na vlast ovisi o odlukama ostalih europskih velesila, Franc. će trebati 3 god. da se izvuče iz finansijskih poteškoća, Luj nema vladalačke sposobnosti, ni ambicije, ne nastupa ko baštinik ancien regimea, ali da kao Napoleonov (dao njegovom plemstvu prava, zadržao njegovu upravu; puno toga se odvija u vladi i skupštini u kojima su zadržani Fouché i Talleyrand iz ranijeg razdoblja (liberalni i umjereni ministri), T. savjetuje kralja da donese ustav, što ovaj radi **4.6.1814 - charte institutionele** (liberalan ustav jer ima **1. podjelu vlasti, 2. dvodomni sustav, 3. cenzusno izborno pravo, 4. pravo parlamenta da određuje porez**, ali mu fali zakonodavna inicijativa, jamstvo ljudskih prava, široka sloboda tiska - ustav između liberalizma i restauracije), smjenjeni, dolazak novog predsjednika vlade **kneza Armanda Richelieua**, iskusnog političara, kandidata Rusije, rojalista i konzervativaca **1815**, on mora izvući zemlju iz teškog stanja izazvanog kontribucijama, dobro savladava pobune na jugu Francuske; skupština je bila puna **ultraša (konzervativni reakcionarni krugovi)** na čelu s kraljevim bratom **grofom Artoisem**, u reakc. krugovima se donose razne odluke neovisno o kralju; stvara se i vjerska reakcija (vjerski redovi koji utječu na politiku, i to najviše jeziuti, žele provesti rekatolizaciju društva, osnivaju tajno društvo-**kongregaciju**), **1816** kralj raspušta ultraroyaliste, **1818** - raspisani **novi izbori** jer kralju ne paše reakcionarni pol. smjer - pobjeđuju **umjereni konzervativci**; do

1820 je Fr. **platila ratne kontribucije** i strana vojska odlazi iz zemlje, **14.12.1820 - atentat** službenika dvora **Louvela** na **prijestolonasljednika vojvodu od Berryja** u Parišoj operi, da bi onemogućio kontinuitet dinastije Bourbon, ne zna se da li je atentator imao ikakve veze s bilo kojim političkim krugovima, nije postigao cilj jer vojvotkinja rađa sina **Henrika V** (još ga zovu **grof Chambord**) kojeg će rojalisti pokušat dovest na vlast; HV umire, na vlast ponovo Richelieu, i obnova djelatnosti ultraša, **1824.** na novim izborima ponovo pobjeđuju **ultraši**, umire LXVIII i na vlast mu dolazi brat Artois ko **Karlo X (1824-1830)**, zovu ga **“kralj bankar”** - vraća plemstvu oduzeto u obliku državnih obveznica u vrijednosti **1 milijarde franaka**, vladat će uz pomoć **ordonansi (zapovijedi)**, javno govori da mu je politika vraćanje na **stanje iz 1789.**, njemu odgovara taj sastav u skupštini, donose zakone koji ne pašu narodu (uvodi **smrtnu kaznu za bogohuljenje, zakon o majoratima** - da bi se spriječilo komadanje zemljišnih posjeda i vlasništva, zakoni koji ograničavaju građanske slobode), uvodi i represije (1. zakoni o tisku, 2. škole se stavljaju pod crkvu, 3. povratak isusovaca, 4. promjene izbornog prava), oporba jača pod **Lafayetteom**, stvaraju se tajna društva (**“Charbonnerie”**), pojava ponovnog kulta Napoleona (pjevu se njegove ratne pjesme) značajni pojedinci iz krugova umjerenih liberala (**Francois Guizot**, povjesničar) se protive, raste nutarnja napetost iako Fr. ima uspjeha u Grčkoj i **1830 zauzima Alžir**, raspisani zato novi **izbori (5) 1830** - dobili **protivnici reakcionarne vlade Polignaca**;

(1830-1848)

Srpanjska revolucija 1830.- uzrok: staro plemstvo želi restauraciju, a građanstvo brani slobode - lančana reakcija revolucija koja kreće iz Francuske, ali ne kontinuirano kao one 1848 (širi se na Belgiju, Švicarsku, srednje njem države, Poljska, a zadnje je 1831. u Italiji - sa Z na I gdje su pitanja ustavnosti manje važna od nacionalnih);

Francuska: grof Polignac (utjelovljenje konzervativizma-nekad u Antionetinoj stranci, a protiv NB) **1829** kao predsjednik vlade; odmah građanski otpor- **1830** se izdaje **glasilo otpora “Le National”** (Reforma) urednici **Adolfe Thiers** i **Mignet**; u **(5) 1830** kralj primoran raspisati nove izbore- građani dobivaju većinu, vlada se želi silom održati (u korist joj ide osvojenje Alžira jer puni riznicu lovom), Karlo si priuštava **članak 14.** (kralj može za sigurnost zemlje donjeti nužne odredbe i neredbe) i donosi **26.7.1830 srpanjske uredbe (ordonanse)** - **1. raspust narodne skupštine** čime uvodi apsolutizam, **2.ograničio izborna prava** (imaju ga samo krupni veleposjednici)-3/4 glasača gube pravo glasa, **3. nema slobode tiska**, vlada ne sluti nemire, **28.7** se dižu **barikade**, palaču zauzimaju stanovnici Pariza, na čelu ustanka je La Fayette, **29.7** izbija **revolucija-** Tiers ju proglašava, (Karlo želi napad ali general Marmont ne), zato K X. **povlači uredbe 30.7.** otpušta Polignaca, formira **Mortemartovu vladu** (u njoj su **Pier** i **Gerard**, vođe pobuna), sve to uzalud, jer se ustanici i dalje protive, kralj abdicira u korist vojvode or Bordauxa, no ustanici to ne prihvaćaju, rade privremenu vladu, Thiers tiska okolo letke da postave revoluciji odanog vojvodu Orleanskog (pobočna loza Burbona) za kralja, on to prihvaća **31.7. 1830., Luj Phillipe Orleanski-** tu je bila zadnja šansa da uspostave republiku, ali to ne rade 1. jer se boje ponovnog terora, 2. ponovne reakcije Europe, 3. a samo je Pariz uostalom bio republikanski, pa ipak stvaraju monarhiju, tzv. **srpanjska monarhija (9.8.1830-1848)**, LPO je **“kralj buržoazije”**, ima skromnu krunidbu, (izbacio iz nje vjerske elemente), zvan još **“kralj građanin”** jer šeće okolo i nosi građansko odijelo, razgovara sa stanovništvom (L XVIII i K X su stalno u kočijama i nisu vidljivi); na početku vladanja **1.** obećaje veće slobode, **2.** vlada prema ustavu iz 1814., ali s nekim promjenama koje se tiču oduzimanja prava da kralj izdaje zakonske dekrete, **3.** proširuje pravo parlamenta, **4.** skupština dobiva veća prava, **5.** snižen je izborni cenzus kako bi veći broj stanovnika dobio pravo glasa, **6.** smanjio izdatke- gospodarsko jačanje Francuske, jača novac;

kasnije dolazi do napetosti u pol. životu (kralja ne priznaju brojni političari ni plemstvo(rojalisti i legitimisti), smatrali su da je uzurpator i da trebaju vratiti Karla), rojalisti i legitimisti zato čine opoziciju (isto i 1. stranka otpora sačinjena od konzervativaca , 2. stranka pokreta u kojoj su liberali koji smatraju da nije dovoljno ono što je provedeno, 3. stranka rojalista, 4. bonapartistička grupacija koja želi povrat carstva) za **Guizotove vlade (1832-36)** kralj osiljuje, pa se opet bude glavni protivnici režima;

Belgija: tada je pod Nizozemskom (vlada **Vilim I (1815-40)**), Nizozemaca, iako je manje, imaju većinu u parlamentu i upravi, službeni jezik je nizozemski, katolicizam je potiskivan (Nizozemci su katolici), zato revolucija **(8)1830-** izbija za **Auberove opere «Muette de portici»** (o buni napuljskih pučana), **cilj: odvojenje uprave** i to tako da njima naklonjenog nizozem. **princa Oranskog** uzmu za gener-pukovnika u Buxellesu ili kao potkralja; princ to ne želi, VI. šalje vojsku , izbijaju ulične borbe, **4.10-nastaje privremena vlada** koja proglašava nezavisnost, Nizozemci sad pristaju na odvojenje uprave, ali Belgija prekasno (Niz žele više), narod na izborima potvrđuje revoluciju, **Kongres** objavljuje neovisnost i **nasljednu ustavnu monarhiju**, isključili dom Oranskih iz baštine, **4.11.1830-kongres eur velesila** priznaje raskol unije te ih proglašava neutralnima (kako ne bi stale uz Francusku), izbori za kralja: **Leopold od Sachsen-Koburga;**

Švicarska: neutralna, akumulira zato brojne bjegunce, revolucija 1830. im se nastavlja ravno na onu 1848., teže za jačom **unifikacijom ili regeneracijom tada slabog saveza** (neki kantoni imaju ojačani plemićko-patricijski element), imaju dobre šanse jer su odavno odredili granice, imaju jezično jedinstvo,... ;reformni pokret to uspjeva (plemstvo gubi vodeće uloge), većina kantona dobiva **demok-pedstavničke ustave** (to plaši Europu jer **Švicarska uvodi opće pravo glasa!!!!**), **1830. promjene feder. sporazuma-1.** širenje djelokruga feder.skupštine, 2. stvoreno narodno zastupstvo uz vijeće kantona; kasnije manji međukantonski građ.ratovi;

Njemačka: iz Švicarske se širi na Njemačku, uzrok: nestvaranje zemaljskog steleškog sustava, pobune izbijaju u srednjim zaostalim državama, dok na jugu države već dobijaju ustave pa teže za unifikacijom, zato **Juriš studenata na saveznu skupštinu u Frankfurtu**-propao jer nema dovoljnog nezadovoljstva da bi se pokrenula masa, a ni Frankfurt nije pogodan kao centar širenja revolucije, posljedice su grozne (**Metternich zabranjuje sva politička društva, izvanredne skupove i proslave, nošenje značaka stranih država, razvijanje zastava, slobodu tiska, stvara novu komisiju za izbjeglice i buntovnike, drži sveučilišta pod nadzorom, suzuje zemaljska staleška prava pojedinih država, a ojačava saveznu vlast**), nakon tog **pokušaj stvaranja staleškog ustroja u Hannoveru** pod vodstvom **7-orice Gotttingenskih profesora:** braća Grimm, Dahlmann, Gervinius, Ewald, Albrecht, Weber, neuspjeh, otpušteni i protjerani; do 40-tih ipak stvoren neki osjećaj svenjemačkog zajedništva

Poljska: ustanak u ruskom dijelu **1830**, Rusi žele da poljski vojnici uguše ustanak u Belgiji, vođa: **Adam Czartoryski**, postaje predsjednik privremene vlade u Varšavi-**1831** ga guše Rusi jer nisu pridobili široke pučke slojeve, AC bježi u Francusku, nastoji pridobiti Balkan na pobunu Rusi zato: 1. ukidaju samostalnost Poljaka, 2. vojsku i Sejm, 3. poljsku crkvu priključuju ruskoj pravoslavnoj, 4. zatvaraju sveučilišta u Vilniju i Varšavi, 5. sve službe vrše Rusi; **1846. ustanak u austrijskom dijelu**, Krakowu, guše ga;

Italija: javlja se najkasnije jer su karbonari malaksali, revolucija izbija **1831** u središnjim državama (Modena, Parma) pod gornjim slojem građanstva i nekim plemstvom koji žele ostvariti predstavnički ustav, neuspjeh iako im pomažu Francuzi, to im pokazuje da se prvo trebaju ujediniti, zato **Giuseppe Mazzini (1805-1872)** (karbonar u progonstvu, inače odvjetnik iz Genove) **1831. osniva tajno revolucionarno društvo “Giovane Italia” ili “Mlada Italija” u Marseju-** javno iznio program i cilj pokreta u skladu s filozofijom povijesti (time karbonari

postaju javno društvo): 1. da žele okupljanje nacija i 2. spajanje čovječanstva u federaciju republika, **1834** žele te ciljeve pretvoriti u zbilju, pokušali **ući u Savoju**, sudjeluju kasnije i obrtnici, tal. mladež i talijanski pisci ("**odgojitelji naroda**")-šire ideje preporoda **Italije "Risorgimento"**);

Španjolska: građanski rat **1834-39**, uzrok: Ferdinand VII samovoljno donosi **zakon da kralj. kći ima prednost u nasljedstvu prijestolja pred kraljevim bratom**, nakon smrti **1833**. sukob **Isabele** (supruga FVII) i **Marija Kristine** (kćer) koje podupiru Francuska i Engleska- **liberalna stranka**, protiv strica **don Carlosa** (potpora Portugala, Rusije, Austrije, Pruske, Nizozemske, Sardinije), donešen **liberalni ustav MK 1839**, a **1845 monarhistički ustav** (uveden **Senat** koji nadživljava revoluciju 1848); jak je Eng i Fr utjecaj u vanj. politici jer žele preko Španj. imati prevlast na Sredozemlju (zato **1834** rade savez **Entente cordiale**, ali se s vremenom otuđuju);

Portugal: isto eng i fr interesi, ušli u sukobe **don Pedra** (i kćer Marija II) + Fr, Eng protiv **don Migela**, pobjeda Pedra

II Europa: glavni problem im je nastanak nacija (ne ustav ko na zapadu!!!)- to je nadoknada za zakašljeli razvoj, pa zato nastaju preporodi, treže naciju preko utvrđivanja jezika (npr. ilirski pokret)

1848-1849

nazvano "**proljeće naroda**", predhodi joj **1. industrijska kriza 1847**. (kapitalizam ima svoje cikličke poteškoće; u zapadnoj Europi je kriza veća no u istočnoj jer tamo nema industrija; pogoršanje životnih uvjeta i pobune radnika) i **2. rat Turske i Egipta 1839-1841** (egipatskog pašu podržava Francuska, a sultana Englezi i Rusi- miješaju se u te sukobe radi prevlasti na Sredozemlju, Rusi ne žele da im eg. pobjeda ograniči interese u Prednjoj Aziji, kasnije uz sultana i Austrija i Pruska), završen **1840. Londonskom konvencijom** (Francuska ne sudjeluje, ostaje izolirana, zato prijeti ratom, osobito protiv Njemačke jer želi krajeve uz Rajnu), Egipat gubi, Francuska odustaje, **2. Londonska konvencija 1841**-Francuska je uključena u ovaj dogovor, potpisala **ugovor o tjesnacima** (neturski brodovi ne smiju u doba mira ploviti kroz Bospor i Dardanele); sustav nametnut B. kongresom brane vladari i reakcionarni političari, a istovremeno se bude nacionalni osjećaji, nije cijela Europa zahvaćena ovim zbivanjima (Rusija, O. Carstvo, pirinejske zemlje ostaju bez revolucije ili se događaju u manjem omjeru; građan. rat u Švicarskoj seljački ustanak u Galiciji nemaju veze s revolucijom iako neki smatraju da su oni početak revolucije)

Italija: početak pokreta (revolucija za ujedinjenje Italije i uvođenje ustavno-parlamentarne vladavine) je na Siciliji, izbijaju **narodni ustanak u Palermu 12.1.1848** (iako ih ima i prije, npr. u Kalabriji 1841 i 1844, Siciliji 1844,...) protiv napulj. kralja **Ferdinanda II (1830-1859)**, ustanici traže da im da (traže ustav iz 1812. kojom bi se oslobodila kraljeve vlasti) – ustanici rade revolucionarnu vladu, kralj popušta, sastavlja ustav **27.1.** i imenuje vladu (čine ju i liberali i demokrati), još jači protesti nakon pada Metternicha (13.3), seli na sjever, buni se **Milano** (Lombardija) (traže ujedinjenje Italije) gdje od **18-22.3** izbacuju austrijski garnizon, pa **Venecija** koja se proglašava republikom; **23.3.** kralj **Karlo Alberto** (Pijemont) ponukan građanskim oduševljenjem u Italiji proglašava rat HM- dobiva pomoć od Lombadije i Venecije, ostale tal. države, pa i Pap. država, te **Giuseppe Garibaldi (1807-1882)** - vodi dobrovoljačke postrojbe u Lombardiji, porazom **kod Custoze 25.7.1848** Pijemont privremeno gubi; u Rimu Mazzini rješava papu svjetovne vlasti i proglašava republiku, no papa nije toliko liberalan pa ih pokorava uz pomoć Francuza (Francuska će čuvati vojsku u Rimu do 1870); Pijemont opet zarađuje protiv Austrije i opet gubi (**3**)**1849**; Austrija i Francuska opet sve osvajaju, duže se drži Venecija, ali kapitulirala **22.8.1849**. radi gladi i kolere; Kralj. Obiju Sicilija ponovo dobiva apsolutizam pod F

II, u Lomb, Milan, Veneciji opet HM, a u svim ostalim državicama osim Pijemonta obnovljen apsolutizam; **sjedinjenje Italije nije uspjelo!!!**

Francuska: opadaju simpatije prema LPO (vidi se po broju atentata na njega; 181835 Korzikanac Fieschi puca na njega iz poške sa 24 cijevi koje pucaju istovremeno, ironija je to što je poubijao 18 ljudi ali ne i LP) radi gladi, nezaposlenosti, vraćanja cenzusnog izbornog prava,, raste oporba oko lista Reforma i zahtjeva opće pravo glasa i bolje uvjete za sve, Guizotova vlada zato predlaže širenje izbornog prava, ali kralj ne da (Guizot zato predlaže **“Obogatite se i postat ćete glasači !”**), svejedno dobiva na izborima **1842 i 1844**, organiziraju se prosvjedni skupovi tzv. **banketi** koje vlada zabranjuje: najvažniji je **22.2.1848 - početak revolucije**, Guizot je otpušten, ali ne pomaže, postavljen kao šef kabineta Mole (protivnik reakcije)-ni on ne sređuje stvar, samo jedan dan je premijer, kralj zatim daj vodstvo vlade A. Thiersu, ne uspijeva, i vojska otkazuje poslušnost, **juriš na Palais Royal**, ušli u sabornicu, kralj abdicira u korist 10-god unuka **Luja Philppa**, grofa Pariza (majka ga pokušava utvrditi, skupština ga prihvaća, ali ne za dugo), sastavljena **privremena vlada** (članovi: **de Lamartine, Rollin, Blanc, Albert-** zadnja 2 su socijalisti) do uspostave **Konstitutante** (ustavn. skupština), **25.2.-proglas 2 republike!!!!**;; donose **1. dekret o pravu svih na rad** (organiziraju **javne nacionalne radionice**, gdje obavljaju inače bespotrebne poslove i za to dobijaju plaću, npr. kopaju jarke, a onda ih zatrpavaju), **2. dekret o ropstvu** (ukinuto u kolonijama), **3. vlada izjavljuje da se odriče političkog rata**, **4. 28.2.** stvaraju **Luxemuršku komisiju** sa **Albertom i Blancom** na čelu (sa 900 članova, radi toliko članova nastaje **Komit** od 27 članova unutar komisije)-komisija vodi računa o radničkim pitanjima (izglasali ograničenje radnog vremena na 10 h u Parizu, a van Pariza 11 h), **5. 4.3** uvedeno **opće pravo glasa bez cenzusa** (za sve starije od 21 bez ograničenja cenzusa), ali položaj radnika i dalje loš, zato se bune, pa **23.4** održani novi **izbori**, **4.5. dobili industrijalci (umjer.republikanci)** – vlada raspušta radionice (da radnici od 18-20 god trebaju ići u vojsku, a ostali na radove u provincije), nezadovoljni radnici (radi radionica i toga što u vladi sjede umjereni a ne radikali) dižu ustanke u **(5)-1.5.** (demonstracije pol. klubova) i **(6)- 23.-26.6-radnički ustanak u Parizu**, krvavo ugušen (1500 mrtvih, 2600 ranjenih, 3000 streljanih ili deportiranih, **general Carvagnac**), ali ugušeni, provedene **represalije**: ukinut dekret o radu, ukinut klubovi, uvodi mjere protiv novina, raspust vlade, na vlast sjeda Cavignac; u **(11)** nastaje novi ustav, a **20.12.** izbori za kralja, pobjeđuje **Charles Louis Napoleon III Bonaparte**, na izborima za zakonod. skupštinu pobjeđuje **stranka reda tj. poretka** (pristaše svrgnutih dinastija Burbona i Orleansa), suprotstavljaju im se **montenjari** (demokrati iz sitne buržoazije); zakonodavna skupština uz pomoć stranke reda ukida opće prevco glasa; s veremenom se zaoštravaju odnosi između stranke reda i predsjednika, pa je uoči **2.12.** 1851 dao uhititi vođe stranke, raspustio Zakonodavnu skupštinu i istodobno objavio uvođenje općeg prava glasa- time je proveo **drž udar**; uz pomoću terora provodi **plebiscit (narodno glasovanje)** kojim je izglasan **novi ustav** po kojem se predsjednik bira na 10 godina (prije samo jedanput na 3 godine) a **2.12.1852** se proglasio **carem**;

Njemačka: iz Francuske se širi revolucija na njem kneževine, prvo u kneževini **Baden**, (kampanja podnošenja peticija i seljački pokreti, no pobunjenici amnestirani), zatim **Wurttemberg, Bavarska, sjeverne kneževine** – [novi pruski kralj **Fridrik Vilim IV (1840-61)-** radi pripreme za ustav, proširuje prava pokrajinskih staleža-u Berlin zove zastupnike i **od 8 zemaljskih sabora radi jedan** (ne valja, ne sazivan redovito), to izaziva sukobe stranaka, ali i gospodarski problemi (nezasićenost industrije radnom snagom, pa izbija glad 1846/7), revolucija se na diže radi gospodarskog, već nacionalnog pitanja- bude se nac. osjećaji u Njemačkoj, niču **narodni zborovi** u Badenu, Wurttembergu, Hessen-Darmstadt (klice budućih buna)]; najvažniji su oni događaji u prijestolnicama njem. zemalja- Berlin, tu izbija nervoza nakon početka ustanka

u Beču (**18.3.** kralj naredio da se ispale hici na demonstrante na narodnom zboru koji je želio povlačenje vojske iz grada, ustav i liberalno-demokratske reforme) kralj povlači vojsku, pristaje na ustroj liberalne vlade, i daje izbore za ustavotvornu skupštinu (ograničeni izbori, prema izbornom cenzusu) + neki vanjski problemi: 1. **problem Schleswig-Holsteina**- danski kralj **Kristijan VIII** daje otvoreno pismo da želi pripojenje tih pokrajina Danskoj, one se protive uz podršku Njemačke, rade privremenu vladu i podržavaju pokret njem. sjedinjenja, Njem. savezna skupština odlučuje da S-H treba pripojiti, ulaze u Ylland vojskom, intervencija vanjskih europskih sila koje tjeraju Pruse, kraj sukoba je **mir u Berlinu 1850**, Prusi napuštaju S-H, one se same bore i gube **1850 kod Idstedta, Londonskim protokolom 1852**. Danci dobivaju S-H, 2. ustanak poljskog stanovništva u kneževini Poznanu; ujedno trebaju riješiti pitanje ujedinjenja, zato se saziva **jedinstveni parlament u Frankfurtu na Majni** koji prihvaća **ustav (19.3.1849-**veći utjecaj malonjemaca) po kojem Njemačka **savezna drž. na čelu s carem (Njemačka je carstvo!!!!) i državni saborom (od doma država i doma naroda)**, Prusi ne žele Austriju u sastavu Njemačke (Malonjemačka ideja-suprotno je **Velikonjemačka** koja želi Austriju na čelu Njemačke tj želi granice Svetog rimskog carstva), a kralj odbio volju parlamenta da preuzme vlast i odbija krunu **“ne želi uzeti krunu iz blata”** (jer bi prihvaćanje krune značilo i prihvaćanje ustava, a on to ne želi); kad je propala revolucija u Austriji, FV odlučuje poništiti tekovine revolucije iz (3) 1848, raspušta liber. vladu, imenuje novu iz redova pristaša starog sustava, provodi tako **državni udar** i guši revoluciju; u (5) **1849** ponovo revolucija, ali ju predvodi **siromašnije građanstvo** i žele provođenje ustava jedinstvenog Njemačkog Carstva, opće i neposredno pravo glasa, jedinstvenu republiku i narodnu vojsku, pobjeđuju opet feudal-konzerv i legitimističke snage, vraća se austrijsko- pruski kondomij u kome HM još ima neko vrijeme vodeću ulogu ; **revolucija nije uspjela !!!!**

HM: izbija istovremeno **13.3.1848** u Beč (**početak !!**), Pragu i Požunu (Bratislavi), zatim **Veneciji i Lombardiji** (Milanu), a **15. 3 i u Budimpešti**; u Beču ruše Metternica, što znači **pad apsolutizma**- to omogućuje širenje nacionalnih i liberalnih ideja; kralj **Ferdinand V** nije sklon provođenju reformi, zato se naoružavaju radnici i studenti, pa već **15.3** obećaje **ustav**, dao suglasnost **stvaranju narodne garde i studentske legije, krajem (4)** daje **ustav** koji ne donosi bitne promjene (izborno pravo i dalje vrlo ograničeno, velik dio stanovništva i dalje isključen iz pol. života), opet demonstracije, FV odlazi iz Beča; u **Ugarskoj**: na vlast dolaze liberali, liberali se dijele na **radikale (Lajoš Kossuth (1802-94)) i umjerene (Istvan Szecheny)**, protivnici aust. reformi se organiziraju u **opozicijsku stranku (L.K. Etves, a pravi vođa Lajos Batthyany)**, uz njih postoji i **konzervativna stranka** koja je uz HM, te **mlada inteligencija (Sandor Petofi)**; LK istupa sa oštrim govorom na Saboru, iznosi **10.3. “12 narodnih zahtjevanja”** (stvaranje nezavisne ug. vlade, uvođenje porote, promjene porezne politike), **15.3.1848 u Pešti to prihvaća gradska skupština (početak revolucije)**, sabornici to nose u Beč, dočekani s oduševljenjem, FV odobrava **stvaranje ugarske vlade** (počinje djelovati **7.4.**), na čelu vlade je **Batthany**, vlada ima visoku samostalnost, ali nema pravo vojske i vlastite vanjske politike, sabor im donosi **odluku o ukidanju kmetstva 7.9**; tada u ug izbijaju ustanci seljaštva, pa manjih država (Srbi, Slovaci, Rumunji, Hrvati), intervencija Jelačića 11.9 u ime HM; tada u **Češkoj: 11.3** formiran **odbor** od različitih društ. slojeva koji traži ujedinjenje Češke, Moravske i Šleske, ukidanje feudalizma i ravnopravnost češk. jezika, u (4) nastaje **Komitet** koji mora napraviti nacrt ustava, njemački predstavnici odlaze iz Komiteta i stvaraju svoju grupu, prihvaćen program **Slavenskog kongresa u Pragu**, (6) održan taj Kongres-predsjednik **František Palacky** (u Kongresu lijeva i desna struja, FP je desničar, **austroslavist**- da slav. stanovništvo u HM ima autonomiju i pravo na kulturni razvitak), razlike unutar stavova ne smetaju da s donesu **kompromisna “Češka zahtjevanja”** (za ravnopravnost svih naroda i federativnu zajednicu), **prvi oružani sukobi u**

Pragu su 12.6 (povod: protesti stanovnika protiv vojnih priprema koje provodi **knez Windischgratz**), izbija oružana pobuna, grad osvajaju ustanici i traže smjenu W. i da ga se stavi pred sud, to se nije dogodilo, **17.6. ustanička vojska 1. put ostavlja oružje**, W. guši ustanak u Beču i Pragu, te kasnije skupa sa Jelačićem u Bugarskoj; tada napadaju i Mađare iz Aust, Slov, Hrvat, Banata i Bačke; **6. 10. opet ustanak u Beču** (jer tu Austrija okuplja vojsku za napad na Mađare-to se ne sviđa aust. liberalima pa se bune), ustanici uzimaju oružje iz vojnog arsenala, dižu barikade, naoružano 10 000 ljudi, carska obitelj bježi u **Olomovo**, W. i to slama skupa s Jelačićem **1.11**, tad se car vraća u Beč, ali sabor preseljen u **Kremsmunster** što dalje od revolucionara; **2.12** F V abdicira u korist 18- godišnjeg sina **Franje Josipa**, nastaju promjene u vladi koja priprema novi ustav (Oktroj- HM postaje centralistička država), **4.3.1849** FJ ga potvrđuje, po ustavu izborno pravo je opet cenzusno, to je konačni poraz revolucije u Austriji; radi oktroja Mađari daju proglas o svrgavanju hab. dinastije s ug prijestolja pa u Ug revolucija još traje (LK napada Budim opet **25.5**), ugušena **13.8.1849** uz pomoć Rusa (Nikola I);

SAD od 1800 do 1850

treba srediti nacionalnu integraciju pod jakom sred. upravom i iskoristiti vrijeme dobrovoljne vanjskopol. izolacije; do 1850 određene sj (Kanada) i j (Meksiko) granice za stalno; ulazak novih država (suvremene i ravnopravne) po **Northwest ordinance iz 1787** (svaka koja želi ući u federaciju mora imati 6 000 slobodnih građana): oprečnosti između država i gospodarski i socijalno i kulturno; vanjska politika: **John Adams (1797-1801)** vodi **gusarski rat protiv Direktorija 1798-1800**(misli da je američka neutralnost u stvari tajni savez sa VB, pa zapljenjuje amer. robu u Europi, ponovo zahtjeva Kanadu,...); **Thomas Jefferson (1801-1809)**- *“odriče se saveza koji vodi u klopke”* i **1803** kupuje od NB **Luisianu** za 15 mil dolara-time udvostručen drž. teritorij, **1812-15 vodi rat s VB** koja je nametnula **protublokadu** (kriza radi kont. blokade NB)- *“2. rat za nezavisnost”*, SAD odgovara antibrit. politikom non-importation i embargom; **James Madison (1809-17)**: aneksionistička politika prema Kanadi i Floridi, vodi ratove protiv Indijanaca kje više ne podupire VB- *“Sokolov rat”*; **James Monroe (1817-25)**: **2.12.1823. Monroeva doktrina** (sastavio ju **John Quincy Adams**, drž. tajnik- *“Amerika amerikancima”*) (1. amerika je slobodna i nitko je ne može kolonizirati, 2. politika Sv. Alijanse se razlikuje od am. politike, 3. ako Europa napadne oni će to smatrati remetnjom mira, 4. politika SAD-a je politika nemiješanja u europske poslove; širenje na zapad: **1819.** dobivaju **Floridu** ko obeštećenje od 5 milijuna dolara, **od Španjolske**, tim su se Ameri ugovorom implicate odrekli Teksasa, ali ga ipak naseljavaju, ti naseljenici **30-tih traže samoupravu** (zadržali ropstvo, a Mexico to ukida) pa izbija **sukob s Mexicom, 1836.** zato *“proglas nezavisne republike Texas”*, SAD ih ne želi u Uniju, zato Texas postaje *“Lone star republic”*, tek **1846-48 rat za Texas**, SAD (**James Polk (1844-48)**) pobjeđuje, **mir u Guadalupe Hidalgu 1848**: 1. Mexico se odriče pretenzija na Texas, 2. Rio Grande je granica, 3. za 15 mil dolara odštete dali SAD-u **Novi Mexico i gornju Kaliforniju**; **1853. kupili Arizonu od Mexica, a 1867. Aljasku od Rusije**, oko 1850 SAD ima skoro današnji izgled granica; unutrašnjopolitički problemi: ratovi s Indijancima i stalni sukobi kad neka od država hoće ulaz u Uniju; **1819. pitanje Missourija** koji traži ulaz u Uniju, ali ima ropstvo, koje narod. zastupnik NY želi da se odrekna, zastupnici južamer. država to ne žele je bi imali nesreznijer odnosa 11:11 između sjevernih-nerobovlasničkih i južnih-robovlasničkih država, zato **1820. “Missourijski kompromis” Henryja Claya (Maine koji je nerobovlasnički se odvaja od Missourija i tako stvoren omjer 12:12)**- time određeno da ropstva nema sjeverno od 36° (te sjeverne države osim Misourija čine **Mason-Dixonovu uniju**), i kasnije takve rasprave (traže da se u državama dobivenim od Mexica zabrani ropstvo i da se nerobovlasnička Kalifornija primi u Uniju-opet rasprave i kompromis **1850.**, Kalifornija je ušla)

Turska

ugovorom u Jašiju 1792 ima Anatoliju, od Iraka do sj. Afrije i Balikan južno od Dunava, **do 1. svj rata** Turska radi **reforme** radi zaostalosti, gosp krize i krize pol i druš ustroja utemeljenog na **spahijskom timar-lenskom sustavu i apsolutnoj vlasti sultana**, i dalje tada vlada čitlučenje pod čitluk-sahibijama (da se mogu obraniti od eu pretenzija i tzv rješavanja istočnog pitanja): za **1. Selima III** (radi **nizami džedid ili novi sekban** (reformirana vojska radi eng vojne premoći, uzor vidi u eur. armijama, no mala, samo 10 000 pa ih spahije i janjičari 10 x veći sređuju u **pobuni janjičara 1807**), **1898- rat s NB u Eg**, zaustavlja reforme, T. zato sklapa **savez s Rusima** (*Rusi daju brodove, a ovi njima slobodne prolaze kroz tjesnace*), **1802. Englezi potjerali Franc iz Eg**, ali nakon nekog vremena Turska opet dobra sa Fran kako ju NB ne bi više dirao, novi problemi: **ustanak u Srbiji 1804-1813** za vrijeme kojeg traje **rus-tur rat 1806-1812** (Rusi zaposjeli Moldaviju, Vlašku, Besarabiju, **mirom u Bukureštu 1812** Rusi dobili Besarabiju od Porte) i **2. Mahmuda/Mehmeda II (1808-39)** (učvrstio se tako da uklanja autonomne vladare, negdje ne uspjeva npr u Eg gdje **Mehmed Ali (1769-1849)** postaje **1805. egipatski paša i dobiva autonomiju**), novi **srpski ustanak 1815**, a **1821 grčki oslobodilački rat** (janjičari nakon odluke u Epidauru 1822 harače po Peloponezu za osvetu), zato M II potajno reformira vojsku S III i stvara tzv. **sekbani džedid**, vodi ih u Carigrad, zato **15.6.26 pokolj janjičara u Carigradu** (nakon toga Turci shvatili da moraju prihvatiti zapad, da ništa ne funkcionira na stari način), no **poraz nove vojske kod Navarina 1827** koja nastupa radi **Londonskog ugovora 1827** kad **VB, Fr i Rus daju neovisnost Grč**, **1828-9 izbija rat s Rusima**, a završava **1829 mirom u Drinopolju** pod Pruskim posredovanjem – **Rusi dobijaju ušće Dunava i Grčkoj postaje zaštitnica, a Tur dobijaju neke otoke**, **1830 Londonskim protokolom suverenost je Grč konačno priznata** (ujedno se **priznala autonomija Srbiji, Moldaviji, Vlaškoj**); tada osiljuje Mehmed Ali, **1839 rat s MA**, Fr i VB ne želi pružiti pomoć Turskoj, pa savez rade s Rusijom (**obrambeni ugovor kojim Turska više-manje pada pod zaštitu Rusije, Dardaneli su zatvoreni za strane brodove u korist Rusa**), tada eu sile prisiljavaju MA da se smiri jer postaje prejak, no ponovo jača i poražava Tursku (**poraz kod Neziba 1839.**)-prije tog M II nastavlja reforme (nove tehničke škole za časnike pod vodstvom pruskih vojnih časnika, uvodi svjetski sustav OŠ, europsku odjeću koja postaje obavezna za članove vlade i vojsku, reforme u vladi i financijskoj upravi, ukida janjičare, modernizira javne službe-uvodi poštu, novine, ali !!!!! ostavlja feudalni sustav), M II umire od očaja kad mu je nova vojska opet poražena kod Neziba, novi **3. Abul Međid (1839-1861)** od **1839-41 izbija Istočna kriza – rat MA i AM** (uz eg je Fr, a sultana Eng, i Rusi), na **1. Londonskoj konvenciji 15.7.1840 Eng, Rus, Prus, Aus obećaju pomoć Turskoj**, i **AM dobija ono što mu je MA uzeo 1833** i **2. Lond.konvencija 13.7.1841** u koju je uključena i Fr. odlučeno da **neturski brodovi ne smiju kroz prolaz Dardanela u doba mira**- to znači mir za Tursku, zato **1839-41 nove reforme** (zapisane u «**Tanzimati hajriji**» ili «**Blagotvornim uredbama**», zato nazvano to doba **doba tanzimata**) **3.11.1839.** piše «**hatišerif iz Gilhane**» (hatišerif-uzvišeno pismo, Gilhana-«**Kuća ruža**») u kom su **1x javno izjavljeni temeljni pravci reformi** (ukidanje zakupa poreza, opća pravna sigurnost, porezne reforme, pravosuđe, uprava, školska obuka- u tur školama ali po eu uzoru- daje ravnopravnost stanovnika carstva), jedan od autora je MustafaRešid paša, anglofilski usmjeren; **Stanje u BiH**: bosanski velikaši (pogađa ih reorganizacija vojske i izjednačavanje građan pred zakonom) ne prihvaćaju sultanove reforme, vladaju samostalno, da osigura mir M II šalje **Ali Dželaluddin-pašu** (uvodi pravnu sigurnost-kažnjava se kršenje zakona bez obzira na vjeru), guši **pobunu u Mostaru** i okolici, iznenada umire, **1822. opet jačaju protureformske snage**, vraća se stanje prije reformi (samovolja feudalaca, nepoštivanje zakona, neredi), zato M II **vojnom silom ukida janjičare u BiH**,

reforme ne dovršava radi **rata s Rusijom** (doba ustanka u Grč), opet sve na staro, na čelu otpora bos feudalaca je **Husein-beg Gradaščević** koji suvereno vlada Bosnom i počinje rat sa sultanom u Hercegovini, pobjeđuje **kod Lipljana 1831**, ne uspijeva ujediniti sve feodalce, pa **Ali-paša Rizvanbegović odvaja Hercegovinu od Bosne** i radi **samostalan pašaluk 1832**. i postaje hercegovački vezir; u **bici kod Palama kod Sarejeva**- pobjeda sultana nad Husein-begom, guši ustanak, nastavka reformi (ukida nasljedne kapetanije, umjesto njih kotari, porezne reforme – plaćanje poreza prema posjedu i imutku, modernizacija vojske), opet otpor, pomaže i Srbija i C. Gora, **Omer paša Latas** (iz Like) to guši **1862., ukida hercegovački pašaluk** i premješta sjedište vezira u Sarejevo, opet reforme, i sad za stalno;

Krimski rat 1853-1856:

opet pitanje opstanka OC- **istočno pitanje**, pokreće ga i ovaj put Rusija; Luj Bonaparte **1852**. dobiva povlastice za francuske katolike od sultana (mogu upravljati Svetim mjestima)- na to reagira Rusija jer je pravoslavno svećenstvo tamo imalo ingerenciju neko vrijeme; ruski car **Nikola I** vs. Osm.Carstvo, naziva ga **“velikim bolesnik na Bosporu”** (tako ga nazvo pri posjeti kraljice Viktorije)- Nikola (1) 1853. predlaže diobu O.Carsta između nje i Engleske, Englezi ne pristaju; **povod:** car Nikola traži ((2)1853. NI šalje **izaslanstvo** u Istanbul pod **knezom Alexandrom Menjšikovim**): 1. da sultan prizna zaštitu ruskog cara nad kršćanskim pravoslavnim stanovništvom u Osm. Carstvu 2. da povuče povlastice koje je na zahtjev N III dao katoličkom svećenstvu u Palestini 3. da pravoslavnom svećenstvu i monasima ustupi pravo na upravljanje svetim mjestima u Palestini, sultan odbija – očekuje potporu VB i F. (ali ne žele već (7)1853. daju **“Bečku Notu”**, to je mirovna ponuda kojom bi Rusija dobila što zahtjeva, zato sultan odbija), VB i F. šalju odmah nakon Bečke note brodovlje na Dardanele, (10) 1853. **sultan objavljuje rat:** Rusija prelazi **rijeku Prut**, prodire u podunavske **kneževine Moldaviju i Vlašku**, inače pod turskom, **bitka 3.11.1853. kraj Sinope** (j. obala Crnog mora), ruska mornarica pod **admiralom Nahimovim** uništila tursku mornaricu, ostavili Vlašku i Mold neko vrijeme u miru, ali harače po sj. Bugarskoj, na **proljeće 1854**. VB i F sklapaju savez s OC i objavljuju rat Rusiji, Austrija pristaje poslati trupe na Erdelju kao pritisak na Ruse, traži od Rusa da napuste kneževine, Rusi napuštaju kneževine sj. Bugarske, podunavsko bojište prestaje postojati, fronte se sele na **Krim i Kavkaz**; napad na Odesu, rus. luku na C. moru, (9) 1854. 55 000 savezničkih vojnika se iskrcalo na Krimu, borbe na j. obali Krima oko Sevastopolja i u Transkavkazju; Sevastopolj okružen s 2 strana (**obrana Edward Totleben**), (1) i (2)1855 priključuje se i kraljevstvo Sardinije i Pijemonta (Camilo Cavour); ruski general je i dalje **Menjšikov**, ali samo do propalog osvajanja **luke Eupatonije**, nasljeđuje ga gen. **Mihajlo Gorčakov**, Nikola I umire, dolazi **Aleksandar II**, Rusi pobjeđuju u Zakavkazju, opet opsada Sevastopolja, gube Krim, Rus osvajaju utvrdu **Kars** u Zakavkazju nakon čega mirovni pregovori pod posredstvom Austrije; **Opsada Sevastopolja:** traje **349 dana** (11 mjeseci), odlučila bolje naoružana mornarica i savršenija ratna tehnika saveznika + imaju mornaricu sa brzim parobrodima na propeler, a Rusi jedrenjake i parobrode lopatare (Rusi ne znaju kako da se s njima suprotstave pa ih potapljaju pred lukom da saveznici ne mogu uploviti)+ saveznici imaju moderne puške ostraguše, a Rusi nepraktične kremenjače), poginulo 700 000; **1856 Mir u Parizu:** 1. Ru. gubi prava podizanja utvrda na Crnom moru, mora vratiti Kars, napustiti Vlaš i Moldaviju, a saveznici otići s Krima 2. Rusi gube dio Besarabije 3. Rusi gube utjecaj na Dunavu, u tjesnacima i na Balkanu 4. C. more = “neutralno”, a Dunav=zona slobodne plovidbe 5. Osm. C. i Ru. moraju s obala i iz luka povući i razoriti utvrde 6. Dardaneli i Bospor zatvoreni su za ratno brodovlje svih zemalja 7. velesile jamče Vlaškoj i Moldaviji (i Srbiji) autonomiju unutar Osm.C. (rezultat: na području Vlaške i Moldavije **1861** nastaje Rumunjska), 8. potvrđena neovisnost

Osm. Carstva, ali obveza sultana da provede sve liberalno–demokratske reforme; sudjelovanje Sardinije znači početak ujedinjenja tal. država; Zaključak: prevaga u istočnom ? na stranu zap. zemalja;

Rusija u 2. ½ 19. st

Ukidanje kmetstva u Rusiji: vlada car **Alexandar II (1855-1881)**, nakon **nepovoljnog krimskog mira**, nastupa **razdoblje “sevastopoljsko zatopljenje”**, Rusija je jedina zemlja u kojoj još postoje feud.odnosi, pa je stoga potrebno provesti reforme agrarnih odnosa; varijante ostvarenja reforme: **2 opcije:** **1)** predstavnici plemstva u gubernijama-gdje je zemlja bila plodna - seljacima žele dati osobnu slobodu, ali ne i zemlju; **2)** sjeverne gubernije (tamo neplodna zemlja) – za ukidanje feudalnih odnosa, seljacima zemlja, vlasnicima novčane naknade; **19.2.(3.3)1961. proglas A II u kom seljak postaje osobno i pravno slobodan, ukinut feudalizam:** seljak slobodan, vlastelin ga ne može prodavati niti miješati u njegov privatni život, zemlja nije postala seljakova već pripala seoskoj općini (zemlja postaje opće dobro, oni te čestice mogu dobiti ali ne u cijelosti i samo uz najveći mogući otkup stanje na selu u biti nepromijenjeno), te se raspoređivala među obiteljima, plemićima platila država (plaća 80% a ostalih 40% seljaci), a državi otplaćuju uz kamate na 49 godina seljaci - nepravedna raspodjela zemlje (plemstvu nije oduzeto sve, ostavljaju si bolju zemlju, pa seljak dobiva 40% manje zemlje od onoga dijela što je prije obrađivao, a seljak na lošoj dobiva i više nego što je prije obrađivao, plemstvo si zadržava šume pašnjake vode pa seljaci i dalje ovise o njima; plemstvu zemlju obrađuju najamni radnici); ovo se odnosi samo na privatne kmetove, i to na europski dio Rusije osim Poljskog kraljevstva tek **1866.** potpuno ukidanje kmetstva!; **1860-ih novi revolucionarni pokret tzv. “raznočinci”** iz raznih slojeva, plemstva, građanstva, seljaštva, nižeg svećenstva, birokr. službenika, (**krajem 19. i poč 20.st.** u Rusiju dolaze **proleterski revolucionari** koji dobivaju prevagu), najistaknutiji raznočinac **Nikolaj Černiševski**, ima radikalne ideje, objavljuje tekstove u časopisu **“Suvremenik”** (reforme agrarnih odnosa provedene odozgo neće pomoći seljaštvu), utjecao na stvaranje **1861-1862 tajne organizacije “Zemlja i volja”**, koja priprema teren za seljački ustanak, za predavanje zemlje seljacima rade konspiracije, **ljeti 1862** Černiševski uhićen, ostao bez građanskih prava i prognan u Sibir na 14 god, kasnije mu rok skraćen, “Zemlja i volja” prestaje raditi **1863.**; **Reforme 1863.-74.:** reforme **1. lokalnl samouprave- 1864.** (uveo samoupravu u okružja i gubernije tj. u gubernijama i općinama nastaju **zemstva (pokrajnske skupštine)**, brinu se o pitanjima gospodarstva, birane po kurijalnom principu (kurije biraju zemstvo na nivou kotara, a ono bira zemstvo na nivou gubernije), zemstva su uvedena samo u gubernijama s većinski ruskim stanovništvom, zato ih nema u zap. gubernijama, Kavkazu i Pribaltiku), **2. sudstva**, **3. armije** (vođa **Dimitrij Miljutin**, od 1861-81 je na čelu ministarstva rata, uvodi opću vojnu obvezu bez obzira na podrijetlo, skraćivanje službe (prije traje 25 god)), **4. obrazovanje;** agrarne reforme ne donose boljitak (nije došlo do smanjenja soc problema ni do socijalne integracije, seljaci nisu dobili dovoljno zemlje, a liberali nisu dobili ustavkojem su se nadali, plemstvo nezadovoljno radi oduzetih povlastica), loš život seljaštva, zato 70-ih novi smjer raznočinca, tzv. **narodnjaci**, pridružila im se mladež, smatraju da promjena može doći revolucionarnim putem, 2 smjera o tome kako postići revolucionarne ideje a) libernalni narodnjaci - postupno b) revolucionarne metode; **1876 “Druga Zemlja i volja”** koja ide putem agitacije i individualnog terora;. raspad radi različitih pogleda na Narodnu volju (žele nastaviti s terorističkom djelatnošću, pokušaj atentata na cara u par navrata od 1879, raznjeli pola zimskom dvorca, ali nisu ga ubili); **1881. 3 pokušaj atentata koji uspjeva, ubijen Alexandar II ! Alexandar III (1881-1894)**, represivan, vođa dvorske reakcije, konzervativniji, **1881 donosi manifest** (o nenarušivosti samodržanja u Rusiji o vjeri u silu i pravičnost apsolutne vladavine),

liberalni ministri odlaze i dolaze 3 nova ministra: **Konstantin Pobjedonoscev, Dimitrij Tolstoj, Mihajlo Katkov** – ukidaju autonomiju univerziteta, ograničavaju prava osnivanja viših škola i univerziteta, jaka rusifikacija; nakon A.III dolazi **Mihajlo**, osrednji vladar, ne-energičan, pod utjecajem žene **Alexandre** koja dovodi prevarante poput Rasputina; nakon reformi ubrzava se industrijski razvoj (razgranatost željeznice, 90-tih 18 x veća no 60-tih, metalurgija, nafta u Zakavkazju, pamuk iz Azije, kapital Fr. i Bel.; **2. poljski ustanak 1863.** (polažu nade ili u **1.** potpuno oslobođenje, **2.** ili u autonomni položaj unutar Rusije rado ustupaka novog cara i talijanskog otpora, **3.** ili gospodarskom i kulturnom izgradnjom uspeti Poljsku unutar Rusije (**grof Wielopolski**)), poljski radikali reaguju, W. se odriče pothvata, Rusija vojskom odgovara na demonstracije koje se ne smiruju, pa **22.1.1863.** izbija ustanak (pučanstvo i plemstvo), širi se, Austrija i Pruska ne želi da se proširi i na njih, pa Prusi sklapaju savez s Rusima (**Alvenslebenska konvencija 1863**) o uzajamnoj pomoći, Fr., Aus., Eng. su za Poljake, Gorčakov prijeti da se ne petljaju u ruske stvari, ugušen ustanak **1864.**; **Ruski interesi na Balkanu:** Rusija oduvijek želi jak utjecaj na Balkanu da si osigura prevlast na C. Moru i Dardanelima, pokušava više puta, zapreka joj O. Carstvo: **rat (1768.-74)** koji vodi **Katarina II** protiv Turske (dobivaju područje između Dnjestra i Dunava), pokušavaju dobiti Vlašku i Moldaviju pa se sukobljavaju s HM, mir u Kučuk-Kajnardžiju 1774. postiže vrhunac u politici Istočnog pitanja (Krim postaje potpuno ovisan o njima, dobili zemlje između Dnjepra i Buga, i obranu vjerskih kršć. pravoslavnih sloboda u O.Carstvu i prava slobodne plovidbe kroz Bospor i Dardanele) - pravom zaštite kršćana Rusija dobiva pravo miješanja u politiku O.Carstva; početak 19.st Rusija opet djeluje: prvi srpski ustanak (Srbi radi njihove nepomoći poraženi-objava rata Turskoj, ali odustala zbog Napoleonovog napada), grčki ustanak (1827 ugovor s VB i Fr u Londonu, dogovorena autonomija Grčke u sastavu Os.Car, **bitkom kraj Navarina** te 3 sile porazile Tursku flotu, **mirom u Londonu 1830** Osm.C. priznalo Grčku neovisnost), poraz u Krimskom ratu-kratko joj je onemogućen utjecaj na Cmoru i Balkanu, **ustanak u BiH 1875.** (tada ponovno **započeti istočno pitanje**, izbija glad, seljaci su u groznom položaju, povećava se i **obaveza koju su seljaci davali spahijama u naturi**, tzv. **hak**, sa **1/9 na 1/3**, zato **seljaci posavskih kotreva od 1857 – 1858** odbijaju dati agama 1/3, ustanak se širi ali ga slamaju sljedeće godine; brutalno kažnjavanje i daljnji grozni odnos protiv seljaka uzrokuje **drugi ustanak 1875. krajem (6)** kod **sela Draževca blizu Gabele** u donjoj Hercegovini, vođa: **don Ivan Musić**, širi se po cijeloj BiH, seljacima se pridružuju i trgovci jer su u nepovoljnijem odnosu naspram turskih, prebjegli trgovci iz Bos. Gradiške i Banje Luke u Hrvatskoj **osnivaju odbor bosanskog ustanka** uz suglasnost **banske vlade u Zagrebu koja ih podupire**, osnivani i drugdje po Hrv, no **glavni odbor** je u **Brezovači u Hrv** u juž dijelu Banovine prema Bosni, ondje su se opskrbljivale čete i napadale Bosnu, **Golub Babić** (središte ustanka **Crni potoci**) ju širi na tromedi Bosne, Like i Dalmacije, **ustanak traje do 1876**, oko 100 000 traži utočište u Hrv, ustanak se širio posvuda osim u srednjoj i istočnoj Bosni gdje muslimani imaju jaka utvrđena naselja koje ustanici ne mogu osvojiti): iskorištava da se opet ojača na Balkanu, gradi i mornaricu na Crnom moru – isprika: štiti interese pravoslavaca u O.C., **1877.g. tajni sporazum s Austro-ug.** (više ne Hab.mon. od 1867.)- Rusija joj prepušta BiH za neutralnost u rusko-turskom ratu i okupaciju Bospora i Dardanela), zato napada O.C. iz Armenije i s Balkana, Rusima se pridružuje Srbija, Crn.Gora, Rumunjska, Rusi osvajaju Bugarsku, Edirne, dolaze do Carigrada, VB šalje mornaricu, pa Rusi ne postižu cilj, **1878. Mir u San Stefanu:**1) **utemeljena Velika Bugarska** od Dunava do Egejskog mora (Bug i velik dio Makedonije) 2) Turskoj ostaje Trakija, Edirne, Soluni i Halkidika, 3) Srbija i Crna Gora postale neovisne! 4) BiH dobija autonomiju 5) Sanstefanskim mirom Ru. se učvrstila na Balkanu, nova slika na **Berl. Kongresu 1878:** 5) Aus-Ug treba provesti svoju upravu i reforme u BiH (što i čini nakon 3mj otpora, a Hr.upućuje zahtjev/adresu da se BiH

uredi tako da se kasnije može pridružiti Kraljevini Dal, Hr i Slav, a Srbija i Aus-Ug u dobrim odnosima, pomaže da se Srbija proširi na pirotski, niški, vranjski i toplički okrug); **Stvaranje ruskog imperija, sukob s Japanom**: imperij stvaraju i prije 19.st., do 1815. ru. ekspanzija od područja ist. od Urala, do Tihog oceana i granica Kine i Mongolije; u 19.st. ekspanzija prema Turskoj, Perziji i središnjoj Aziji (protiv je VB! koja ima dominantan utjecaj u Indiji), ratovima osvaja Gruziju, Dagestan, sj. Azerbajdžan, Armeniju, Kazahstan, Turkestan, sredinom 19. st dolaze do granica Afganistana i Indije, a na istoku do Japanskog mora (zauzeli Amursku oblast i obalni pojas do sj.granice Koreje, kupili otok Sahalin), ruska luka na Tihom oc. je Vladivostok; “tamnica naroda”- tako nazivaju Rusiju nakon stvaranja imperije jer ima toliku masu naroda unutar sebe, bespravni su narodi svi osim Rusa i njihov car je apsolutist; nakon revizije japansko-kineskog mira 1898. i razgraničenja s velikim silama u Kini 1900. Ru. želi Mandžuriju ko interesnu sferu, a Port Arthur iznudi u zakup; do sredine 80-tih dovršava osvajanje srednje Azije (od tuda uvoze pamuk) i šire se na JZ i JI, i svjetskim morima (Sredoz i Tihi), 1904. zbog interesa u Koreji i Mandžuriji izbija japansko-ruski rat: Japan napada Rusiju u Port Arthuru, Japanci pobjeđuju, pobjeđivši baltičku flotu koju je car Nikola II poslao u pomoć, Jap. u prolazu Tsushima (između Koreje i Japana) porazili rusku mornaricu, 1905. zaključen mir: Japan dobiva: 1) Port Arthur, 2) dio otoka Sahalina, 3) protektorat nad Korejom, Rusija je osvojena područja naseljavala (iz europskog dijela u novoosvojene dijelove Rusije seli se tokom 19. st 7 milijuna Rusa), a sve pobune poput ustanka Poljaka 1830-1 i 1863 carska vojska surovo guši;

Italija

nakon neuspjele revolucije 1848, ponovo ideje ujedinjenja 50-tih i to na 2 načina: 1. Mazzini (želi Italiju ujediniti osnivanjem demokratske republike) i 2. Camilo Benso Cavour (1810-61)(min vanj poslova Kraljevstva sardinije i Pijemonta, liberalni premijer, nakon revolucije je ministar gospodarstva i trgovine) - za ujedinjenje pomoću Francuske, s time da bi na čelu bio vladar Pijemonta kojim vlada savojska dinastija; ujedinjenje traje od 1859-61, početak ujedinjenja Ita: uključivanje u rat 1855. (kad dobijaju obećanje od Francuske da će joj pomoći pri ujedinjenju) i sudjelovanje Pijemonta tj. kralj. Sardinije na sklapanju pariškog mira; talijanske države su sredinom stoljeća pod neustavnim vladavinama, jedino K Sardinije ima ustav!, ujedinjenju smeta HM koja vlada sj Italijom (Lombardijom) i Venecijom; zbližavanje Sardinije i Francuske 1858 tajni sporazum u Plombieresu (Napoleon III i Cavour se dogovaraju protiv Austrije - !!! to što N III radi nije bez vruga, želi oslabiti Austriju pomoću Italije!!!, želi njenu nezavisnost, ali ne i ojačanu ujedinjenu državu, on želi federativni savez država s vladama koje su povezane s Francuskom), odredbe: oduzimanje Lombardije HM, Pijemont će Franc dati Savoju, naseljenu Francuzima i Nicu, naseljenu Talijanima, stvaranje Gornje Italije + Parme, Modene, Romagne i Srednja Italija (Toskana), te ujedinjenje Gornje i Srednje Ita i Kraljevstva obiju Sicilija; povod za rat Aus i Sardinije je ženidba kćeri Viktora Emanuela i prapadnika obitelji Bonaparte; Au daje ultimatum Sar, a ona ga odbija, (poč Prvog rata za ujedinjenje Ita. u (4) 1859), sard. odredi napreduju, bitka kod Magente 4.6.1859. (aust.vojska se povukla iza utvrde i poražena je), revolucionar Giuseppe Garibaldi se vraća iz progonstva, vodi “alpske strijelce”, zauzima neke aust utvrde u sj. Ita, a tal kneževi odani su Austr, bježe (bitka kod Solferina nije bila presudna, aust snage nisu slomljene); bitka 24.6.1859. kod Solferina-Aust je tu dokrajčena, (te 2 bitke vidio Henri Dunant koji nastoji pomoći pa osniva Crveni križ 1863. u Ženevi, od 1864. države potpisuju Ženevsku konvenciju i tako priznaju D. organizaciju, 1899 Haška konvencija proširuje Ž.k. i na pomorski rat-osim njega humanitarni pokret pokreću Jelena Pavlovna koja osniva rusko sestrinstvo za njegu ranjenika i Florence Nightingale

osnivačica prve skrbi za bolesnike kojom se bave žene), u povlačenju, **8.7. primirje u mjestu Villafranca**, preliminarni mirovni ugovori: 1) Aus se odriče Lombardije u korist Fr. koja će ju dati Sardiniji, 2) dobiva Veneciju, 3) kneževi se vraćaju; Cavour daje ostavku, a Nap III gubi popularnost među Talijanima, problem=Nap III više ne daje potporu, a Aus je još jaka i Pruska bi joj mogla pomoći, pa **novi mirovni sporazum u Zurichu 11.1859** (tada N III istupa iz saveza i zaključuje mir s HM): 1) dio Lomb s Milanom pripao Sardiniji, 2) Fr dobiva Nicu i Savoju, 3) prihvaća se plebiscit, 4) Venecija ostaje HM; Cavour se vraća na vlast i smatra da će Talijani na plebiscitu izraziti želju za ujedinjenjem s Sardinijom, to se događa: Toskana, Modena, Parma, velik dio papinske države ulaze u sastav Sard! 1860., papa ne želi prihvatiti ovo rješenje i baca kletvu, **1860.** Sard daje Nicu i Savoju Francuskoj, proces ujedinjenja traje: vojne aktivnosti na j. gdje vlada sin Ferdinanda II (u kralj Obju Sicilija vlada apsolutistički dinastija Burbona), Franjo II, koji nije energičan ko otac; **Ustanak na Siciliji: u (4) 1860** izbija ustanak seljaka-zakupaca protiv krupnih zemljoposjednika jer su morali davati skoro cijeli godišnji prihod, **Giuseppe Garibaldi (1807-1882)** dolazi u pomoć, **svibnja 1860.** vodi u velikoj tajnosti brodovima iz Genove na Siciliju (iskrao se u pristaništu Marsali **11.5.1860**) **«pohod tisuća»**, idu na Siciliju, **bitka kod Calatafimi**- porazio Franjinu vojsku, to je znak za sveopći ustanak, Gar. vojska od 25 000 porazila kraljevu brojnicu od 150 000, **u (9) Franjo II** bježi iz Napulja, srušeni Burboni, a Garibaldi ulazi u Napulj, preuzeo vlast i time dao ulazak vojsci Pijemonta, zatim kreće prema papinskoj državi; **u 20. 10 Sardin. parlament proglašava ujedinjenje srednje i južne Italije sa Sardinijom**, a **26.10.1860. u Teanu** se sastaju sard. kralj **Viktor Emanuel** i Garibaldi te počinje **Drugi tal rat za ujedinjenje Ita: u (10) 1860 ujedinjena je cijela Italija osim Ven i dijela papinske države**, tamo se provode plebisciti, vrlo malo je protiv ujedinjenja, slijedi **konačna kapitulacija napuljskog kralja Franje II**, a **17.3.1861.** proglašen je **ustav i Kraljevina Italija u Torinu** (stvorena **ustavno-parlamentarna monarhija**, vlast imaju liberali ko nositelji ujedinjenja), **Viktor Emanuel** prihvaća titulu **kralja Italije**- treba stabilizirati unutr.odnose + ojačati Ita u odnosu na eur države, esp prema Austriji, Aus i papa ne prihvaćaju ovakvo stanje, Garibaldi pokušava na jugu izazvati pobunu, no ne uspijeva; problem prijestolnice na sjeveru, koja se nalazi u **Torinu!** Firenca postaje nova prijestolnica, što Torino ne prihvaća, dolazi do nemira, ali su ugušeni; Cavour jr umro prije proglašenja Kraljevine Italije; **Ulazak Venecije i Rima u sastav Italije:** to je **zadnja etapa ujedinjenja, 1862.** Garibaldi pokušao **zauzeti Rim** (došao sa 2 000 u Kalabriju na jugu Italije), kraljeva ga vojska sprečava u **bici kod Aspromontskih planina**, G. ranjen, prognan na **otok Capreru**, da ne smeta kralju i njegovim planovima; **1866.** izbija **Austro-pruski rat**, Ita na strani Pruske, pa im ponovo treba G.G, ponovo osniva dobrovoljce, uspjesi GG, redovita tal vojska poražena par puta (najgore **kod Custozze i pomorska bitka kod Visa**-odlikovali se Hrvati !!!); prilikom zaključenja Bečkog mira 1866. HM i Prus: 1) HM se odriče Ven koja ulazi u sastav Italije plebiscitom; fali još Rim (to je malo teže jer je to katoličko i svejsko pitanje): **1867.** G. opet probava na Rim, neuspjeh, poražen od franc i švic vojske koja čuva papu; prilika za **konačno ujedinjenje Italije** je za **prus-franc rata 1870.** (pad N III., to iskorištavaju Talijani, kralj ulazi **20.9.1870 u Rim**, papa se povlači u Vatikan i tu zadržava pol. vlast, VE prenosi prijestolnicu u Rim, **papa Pio IX** se stalno buni, niko ga ne ferma, **13.5. 1871** Italija donosi **zakon o garancijama** koji papi osigurava stalni novčani prihod, osobnu nepovredivost, i suverena prava u prostoru Vatikana; papa ne izlazi van Vatikana, ne kontaktira s tal kraljem, odnosi sredi tek **11.2.1929. Lateranskim ugovorom između Musolinija i Pija XI**); i nakon ujedinjenja neki smatraju da se Italija nije do kraja ujedinila, zato osnovana **«Italia irredenta» («neoslobođena Italija»)**- pokret koji traži j.Tirol (Alto Adige)-pod Hm, Trst, Istru, Rijeku, Dalmaciju (to će Hrvati iskusit za 2 svj rata);

Francuska

nastalo **2. Francusko Carstvo** sa **Lujem Napoleonom III (1852-1870)**, vrši **represiju i cenzuru**, represija u znanosti, obrazovanju, prema piscima (Victor Hugo), rasprostranjen aparat policije, represija u vjerskim pitanjima (jačaju klerikalne ideje - **klerikalizam**), vanjska politika neuspješna, osim rata za ujedinjenje Italije, u unutrašnjim pitanjima (prvo represivan a u vanjskoj ne, a u 2. razdoblju vladavine obratno), uspjeh- uspostavlja napredak gospodarstva (osniva banke, koncentracija kapitala, širenje kolonija, svjetske izložbe, stvara karitativne ustanove, gradi prometnice, gradi brodove, prokopavanje kanala, ulaganja u javne radove i indust pogone (povećana proizvodnja čelika i ugljena), mjere u poljoprivrednoj djelatnosti, razvoj novih agrotehničkih mjera, bolji prinosi i gosp. položaj seljaka, moderniziran Pariz (bulevari, široke ulice, veliki trgovi, moderne palače na mjestima dotrajalih nehygijskih kuća, uređuje kanalizaciju) - **Georges Hausmann** autor preuređenja), carski dvor rasipan, esp carica **Eugenija**, s vremenom **smanjuje se represija**, ukida kazna za štrajkanje, pa i republikanci ulaze u visoku politiku kao opozicionari, nastaje **1867** i **treća stranka** na čelu s **odvjetnikom Emilom Oliviereom**, gdje ulaze republikanci koji podupiru vladu i bonapartiste, ali uz uvjet da prošire slobode (repub-demokret opozicija će jačati dok EO ne bude 1870. pozvan na čelo minsitarstva, sve više ograničava vlast N III do 1870), N III se ne protivi zahtjevima, pol. život postaje sve demokratičniji; **Vanjska pol 60-tih**: (1830 osvojili Alžir), **a**) rat protiv Austrije s Pijemontom **b**) Krimski rat **c**) Fr. djeluje u Kini i Indokini, gdje je **1856** s **Engl** stupila u **2. Opijumski rat**, rat završava uspješno za Fr i VB (Fr može slobodno trgovati u Kini)-**početak fr. kolonijalizma** (u sred Africi osvajaju Senegal i Gambiju a na jugu Azije Anam i Kambođu); promašaji vanjske pol: **d**) “**avantura u Mexiku**” **1861-67** (u knjizi **1861-5**): u građ.ratu pobijedio je **gen. Juarez** i proglasio se predsjednikom, daje reforme, ali španj to ne odobrava, intervenira, u što se upliću Fra i Eng, **1861. Fr, Eng i Španj** potpisuju **sporazum** da će zajedno djelovati u Mexiku, borbe traju 1 god, no neslaganje Eng i Španj, zato se one povlače, a N III želi Mexiko kao svoju koloniju, **1863.** franc trupe zauzimaju gl grad Mexica, Juarez se povlači, vodi partizanski rat, a **1864.** grupa njegovih pristaša dolazi u Eu. i traži od Maximilijana Habsburškog da postane car Mexika, on prihvaća, **1867.** N III naređuje povlačenje fr. trupa, i nudi Maximilijanu da pođe s njima, ne želi, pa ga uhićuju i pogubljuju, što snažno odjekuje u Europi! **e**) **1863. Poljski ustanak**, N III trebao pomoći polj ustanak, ali ne poduzima ništa, a Poljaci to očekivali, pa vanjski ugled N-a pada, **f**) **1864 rat Schleswiga i Holsteina**, N tu opet ne uspijeva!, **g**) **1866 rat Aust i Pruske**, N III neutralan, uzdrman mu ugled, u Pruskoj tada Bismarck (od 1862 kancelar), **h**) **19.7.1870. Fr. objavljuje rat Pruskoj** (2. Carstvo je nestalo u ratu protiv Pruske), kolaps državne strukture jer je Pruska okupirala Fr., N. zarobljen.!, **i**) upleo se u građ rat u SAD pomažući južne države; **imperijalistički pothvati**: nakon pada P. komune fr. republika nastavlja kolonijalno širenje: **1881 proglašava protektorat nad Tunisom**, i **dovršava osvajanja u Indokini** zauzimanjem Anama i Laosa, osvojila i puno u Africi: Senegal, Nigerija, Kongo, Madagaskar, pokušaj oko **osvajanja Sudana** mu onemogućava VB (**sukob kraj sela Fašode 1898**);

Pruska

Otto Edward Leopold Bismarck (1815-98)- od 1862 je kancelar, **Programatski govori** u parlamentu: govori da završava naoružanje Pruske, da Njem ne treba liberalizam nego silu, da će velika pitanja razriješiti «**krv i željezo**» a ne pregovori! (zato «**Željezni kancelar**», rekao «**ovo nije Engleska, mi ministri smo sluge kraljeve, a ne sluge naroda, ni vaše sluge!**» i udario šakom o stol), bez odobrenja parlamenta te provodi svoju politiku, ima podršku Višeg doma parlamenta, pruska armija se ranije organizira (započeo **general Albrecht F Roon**, ministar rata),

glavni tvorac sljedeća 3 rata je **načelnik generalnog štaba Helmuth von Moltke Stariji: 1) rat u Danskoj 1864, 2) u Austriji 1866, 3) u Francuskoj 1870-1; 1) Danska:** sukob raste na temu sporova o tome kome pripadaju vojvodstva Schleswig, Holstein i Lalenburg! **1861-3 - parlament donosi odluku da Schleswig pripada Danskoj, no smrću danskog kralja, nastupa novi kralj, ipak 1863. Kristijan IX potvrđuje odluku, ali dolazi do protesta u S-H, vojska njem saveza ulazi na njihov teritorij, a dan.vojska se povlači iz Holsteina i Lalenbuga, no ne iz Schleswiga, Aus se priključuje na strani Njem.saveza, Prusi traže da se odluka iz 1863, da je Schleswig dio Danske povuče, Danci ne pristaju: 1864. izbija rat !, Danci misle da će Prusi biti okupirani polj ustankom, ali ne, nitko im ni od eur sila ne pomaže što su očekivali, Prusi pobjeđuju, Londonski sporazum 1864, potpisan u Beču:** Danci predali 3 vojvodstva pobjedničkim zemljama, veliki gubitak za Dance, Austr i Pruska se dogovraju da će S-H zajednički dijeliti (stvoren Kondominij-dvojna prus-aust uprava), to izaziva poteškoće i izbija **2) rat Pruske i Austrije 1866:** Bismarck **1865 traži dopuštenje da anektira kneževine, želi Kiel=važnu luku u Holsteinu, (8) 1865. potpisan sporazum, kneževine se dijele, Schleswig i Laland idu Pruskoj, Holstein Austriji, no Schlesig time ostaje teritorijalno odvojen od Pruske (između njih je Holstein) pa se Bismarck susreće s N III (pristaje na neutralnost koju Bismarck traži od nje) i s Italijom sklapa savez o vojnom pomaganju, pa pod isprikom da je Aus prekršila konvenciju o podjeli S-H, ulazi u Austriju i (6)1866 započinje rat, Njem parlament je na austrijskoj strani!, nastaje problem radi 2 fronte; ubrzo kapitulira vojska kod Hannovera, pa 3.7.1866. bitka kod Koniggratza (Sadova) gdje je aus.vojska poražena, povlači se ka sjeveru sa talijanskog bojišta, Franjo Josip I pristaje na primirje u Mikulovu, no ubrzo pruska vojska zauzima Prag, pa opet mirovni ugovor u Pragu 23.8.1866: 1) Austr prepušta Pruskoj Schleswig i Holstein 2) područje Venecije daje Italiji 3) dopušta da se likvidira njem savez, a u budućim njem savezima ona neće sudjelovati (Austrija istisnuta iz Njem!!!-od tada je sama i sve se više okreće Balkanu i podun zemljama), Bismarck sad smatra da mu je Francuska glavni neprijatelj, pa kreće na izgradnju strukture njem država, pojačava započeti proces aneksije njem država čime zaokružuje drž teritorij (stvara sjevernonjemački savez 1867): 17. 4. 1867 prihvaćen je ustav Saveza (kojeg prihvaća Reichstag, (Parlament saveza)), Hanover, Kurhessen, Frankfurt, Hessen-Nassau direktno ulaze pod Pruskom (aneksija 1866), pruski kralj postaje predsjednik saveza, izabirani su članovi Reichstaga, Bundesrat okuplja predstavnike svih zemalja, esp Pruske, u savezu nisu: Bavarska, Wuttemberg i Baden, ali graniče i sklapaju s Pruskom “obrambeni savez”; N III ima teritorijalne zahtjeve glede područja Luxemburga, a B. želi Lux u sklopu njem saveza, (5) 1867 u konferencijom u Lonodnu odlučeno pitanje Luxemburga (postao nezavisna država), N III nije svjestan opasnosti Pruske, no njegovi generali jesu, zato moderniziraju vojsku (uvodi se regutna obveza - Maršal Adolphe Niel, ministar rata!, fr. skupština mu predstavlja problem jer ne daje lovu za reorganizaciju,1869.on umire i novi min rata smatra Fr spremnu za rat!), Fr traži saveznike u Italiji i južnonjem zemljama, ali ne uspijeva, Austrija poluslužbeno obećaje savez, Fra je tražila povod za rat, no B ju preduhitruje i prvi izaziva: povod- 1870 traži se nasljednik prijestolja u Španj., (7) 1870. B to mjesto nudi knezu Leopoldu Hohenzollernu, Fr izazvana, fr. ambasador u Berlinu od Vilima I traži da se Leopold povuče, Leopold se odrekao krune nakon par dana, Fr. traži da se Pruska obveže da u budućnosti nijedan član obitelji Hohenzollern neće biti pretendent na španj krunu, B objavljuje brzojav Vilima I, ali prešućuje da je V prihvatio odustajanje Leopolda, izbija 3) francusko-pruski rat - 19.7.1870. Fr objavljuje rat, u j njem zemljama javlja se oduševljenje, treba obraniti njemačku (propadaju franc nade da će se probuditi antiprusko raspoloženje u Njem), (8)1870 Pruska ulazi u rat pod genralom Motkeom, Italija ne pomaže Francuskoj pa je ova slaba (a N III daje proglas da Fr ima najjaču armiju u Europi), Prusi napadaju Alzace i Lotaringiju, Fr. vojska vođena maršalom Bazainom**

koji je ostao opkoljen u utvrđi Metz, se **povlači**, ti prvi fr. porazi dovode do svrgavanja vlasti u Parizu i stvaranja novog kabineta kojeg sastavljaju bonapartisti reakcionarnog usmjerenja, no pokušaj ustanka ugušen, opet novi ratni porazi, vlada naređuje **maršalu Matmaionu** da krene prema utvrđi Metz i da oslobodi opkoljenog Bazaina, no kod utvrde Sedan se zbiva **bitka kod Sedana**: Fr poraženi, a NIII je **2.9.1870. uhvaćen, srušeno je carstvo (!!!kraj 2. carstva)** i **Fr. proglašena republikom – 3.republika!!!! 4.9.1870.**, vladu u Parizu preuzima **kabinet nacionalne obrane**, odlučeno da se ne potpisuje primirje pa se rat svejedno nastavlja, **Adolphe Thiers** u Eng traži pomoć., no ništa, **16.9. opsada Pariza**, Prusi ne napadaju odmah nego čekaju, pada Metz, nema pomoći iz vana, pa opća panika u Parizu, **31.10. osnovan Komitet javnog spasa**, a uhićeni članovi vlade, novi pothvati Prusije, zauzimaju fr utvrde, napadaju Pariz, u **(1) 1871. ustanak u Parizu**, ali ugušen, počinju pregovori, potpisan sporazum o primirju na 3 tjedna, **(2) 1871 sklopljen preliminarni mir.sporazum**: 1) objavljena kapitulacija Fr .2) Njem dobila dio Lotaringije i **Alzacea s Metzom i Lorreine**, 3) dopuštenje da vojska zauzeme Pariz ali da se nakon 2 dana mora povući. 4) Njem obvezuje Fr na ratnu knotribuciju, **10.5.1871. pravi mirovni sporazum u Frankfurtu na Maini; 18.1.1871. u Versaillesu u dvorani Ogledala nastaje ujedinjenje Njemačke, 10.3.1871. Narodna skupština Pariza prelazi u Versailles**, francuski političari se boje dioći u Pariz zbog stanovništva, Pariz postaje odsječen od ostatka Francuske, postaje revolucionaran, ne prihvaća vladu i skupštinu, pa **18.3.1871 izbija novi ustanak te nastaje tzv. Pariška Komuna**= pokret stanovništva, radnika i siromašnih građana, vlast imaju socijalisti, sljedbenici Marxa i Engelsa, u Parizu proglašene slobode, uvedeni socijalistički zakoni, oslobođeni politički zatvorenici, izlaze revoluc novine, ukinuti porezi i podavanja, pokušaj organizacije novog drž aparata u rukama stanovništva i radništva., radnici ulaze u uprave tvornica, zabrana noćnog rada, uvedena besplatna OŠ, zakoni o nezaposlenima iplaćama; **karakteristike Pariške komune**: nastala jer nisu želeli prihvatiti Odluku o razoružanju vlade Tiersa (posebno topova oko Pariza na brdima), traje 72 dana, ukinuta vojska i policija, umjesto njih **narodna garda**, ukinute privilegije, ograničene maksimalne plaće drž činovnika, komuna nije uspjela pokrenuti proizvodnju, nije nailazila na podršku izvan Pariza ni potporu drugih slojeva pa skršena, **2.5. vlada započinje borbu, 21.-28.5 zadnji tjedan borbi, kraj - 28.5.1871 - o tom Marx u Manifestu**;

2. Reich - Njemačko Carstvo: na čelu **kancelar Bismarck.**, carstvo je zajednica sa **2 parlamentarna doma – Bundesrat i Reichstag**-dom zastupnika, **3.3.1871. organizirani prvi izbori za Reichstag**, i započinje zasjedanje parlamenta, car Vilim govori da je postanak Njem. Carstva jamac mira, **16.4.1871. stvoren ustav**, država definira kompetencije određenih tijela: zakonodavnu vlast ima Reichstag-parlament i Bundesrat, savjet, zastupnici su izabirani na općim, tajnim izborima, pravo glasa nemaju vojnici, a imaju samo muški >25, u Parlamentu Pruska ima najviše zastupnika jer ima najviše stanovnika, Bundesrat ima 58 zastupnika, njih šalju pojedine države; **Njem. Carstvo je proglašeno vječnim Savezom 22 države i 3 slobodna grada**, uvedena je institucija predsjedništva ili prezidija vlada (to je nastavak predsjedništva sjev.njem.saveza) u kom gl. ulogu ima Bismarck zbog gosp. i vojne moći, time se javlja **pruska hegemonija u okvirima Njemač carstva, pruski kralj postaje car**, car je vrhovni zapovjednik vojnih snaga, kancelar njem. carstva može zadržati titulu pruskog kancelara, on ima izvršnu vlast i direktno je odgovoran njem caru (nekad pruskom kralju), a državni tajnici su na čelu ureda državne uprave, njem carstvo je federativna država iako većina država nema ulogu ni utjecaj na drž poslove (to je hegemonija Pruske koju ima radi vojne premoći, broja stanovnika,gospodarske moći); na junkerskim (pruski zemljoposjednici) imanjima razvijaju se kapitalistički odnosi, industrijska moć, naoružavanje, priprema nacije na proces militarizacije, Bismarck uvodi **zakonski projekt 1874** (u Reichstagu dobiva potvrdu izdataka za vojsku 7 godina unaprijed,

septenat, vojska pojačana općom vojnom službom i povećanjem brojnosti vojske) 10-tak stranaka u parlamentu: **1) najdesniji=junker**i, protive se Bis.-oj politici, žele istaknutiju ulogu Pruske u savezu, pokušavaju proširiti središnju vlast cara jer smatraju da on može sprečiti utapanje Pruske u Njemačkoj, među **2) umjerenim konzervativcima** je isto bilo junkera, ali onih koji su povezani s krupnom industrijom – ostali: krupni industrijalci i drž. činovnici - stranka na koju je Bismarck uvijek mogao računati) **3) narodno-liberalna stranka** oscilira između konzervativnih ideja i centra, oni su najzastupljeniji u Reichstagu, prvo traže lib. i demok. norme a zatim teže nacionalizmu, **4) katolički centum**, 2. stranka po brojnosti, iz j. Njem i protive se hegemoniji protestantskih zemalja, **5) stranka napretka** (inteligencija i sitno građanstvo), tu se elementi opozicije, oni se protive proračunima za vojsku **6) pučka stranka** – popularna na jugu gdje ne vole Pruse **7) socijal-demokratska stranka** B. će ju zabraniti, jačanje 90-tih kad B. odlazi, **8) stranke manjina**, (Danci, Poljaci, Welfi iz Hannovera) itd; **Bismarck**: započinje unut. politiku **70-tih**, u početku ima elemenata liberalizma (jer podupire ujedinjenje Njem), kasnije ne, vodi borbu za kulturu tzv. **Kulturkampf** (pojam smislio **1873. Rudolf Virdow** iz napredne stranke) koja predstavlja **borbu protiv katol. separatizma juž. zemalja** (! ne i katoličanstva općenito), katolički centum je jak, ima jakog vođu kojeg se treba zaustaviti, prijeti opasnost da se manjine (B. isto boji da Poljaci ne padnu ponovo pod aust. utjecaj i da se ne jave želje priključenja Austriji- isto to vrijedi i za Alzas prema Francuskoj) ne priključe tom centumu, u juž. zemljama manje slobode za katolike nego u ostalima gdje su te slobode velike, ni nema ustavnih odredbi o tim slobodama, B. želi spriječiti te težnje i ulazi u borbu za kulturu gdje želi likvidirati kat. posebnost i podrediti kat crkvu državi, **1871. ukinut poseban odjel katolika u pruskom ministarstvu prosvjete**- to je **početak kulturkampfa**, krajem te godine B dobiva **odobrenje zakonskog projekta o propovjedima** (može ako se u propovijedi ističu opozicijske težnje, zatvoriti svećenike) **1871-1878 svećenici pod udarom zakona**, u Pruskoj **ukinuta vizita svećenika u katol i protest školama**, **1872, isusovci protjerani iz države**, **pravi početak borbe je 1873.** kad su doneseni «**svibanjski zakoni**» (veće kompetencije države, država odlučuje o imenovanju crkv. struktura, uvodi se drž. ispit za sve kat. svećenike iz njemačkog, povijesti, njem književnosti, njem filozofije (oni koji ne žele pristupiti im se ukida plaća), zakonski projekt o obaveznim građ. brakovima), Vatikan prekida dipl. odnose s Njem, ukinuti crkv. redovi u Pruskoj, ta katol. pitanja pokreću i neke represije (zato borba u parlamentu, kat centum se protivi, jačaju i soc. demokrati), **1878. uveo cenzuru**, te godine **prestaje borba za kulturu**; uspostavljena dipl. aktivnost s novim papom **Lavom XIII.**, ukida neke od svibanjskih zakona (ponajprije onaj o ispitu); sad mu gospodarstvo postaje prioritet (jačanje industrije, brojne banke i ind. postrojenje), javlja se i radničko pitanje, najgori uvjeti u z. Europi za život radnika, emigriraju u SAD, osnivaju se organizacije radničke samopomoći, razvoj socijal-demokratske stranke - **Ferdinand Lassale**, prethodnik ideje stvaranja radničkih stranaka, osnivači socijal. demokratske stranke: **W. Liebknecht i A. Bebel**- smatraju da pruski militarizam može pomoći radnicima (bili u prus. parlamentu i zalažu se protiv rata s Fr, zato završili u zatvoru), osniva se **socijal-demokratska partija**, a na **Gotskom Kongresu 1875, ujedanju se Lassalove i Liebknechtove odn. Bebelove stranke i prihvaćeno geslo borbe klasa** (program koji je Marxu poslužio za politički tekst); **1879. Bismarck raspušta parlament** (nakon pokušaja atentata na cara), raspisani izvanredni izbori, u novom parlamentu većinu imaju konzervativci, i taj parlament donosi nove zakonske projekte, vlada je **1879. dobila pravo da raspusti sve saveze, udruge, novine**, pa i **progoni iz zemlje socijalističku djelatnost**; **1887. Bismarck doživljava neuspjeh na unutarpol. planu, Reichstag ne prihvaća produženje septenata 3. put** (već odobrava vojne kredite za sljedeće 3 god), pa Bismarck raspušta vladu, **1887. održani novi izbori**, na kojima većinu imaju konzervativci i nacionalni liberali, nakon tog odobren septenat i povećanje br. vojnika, ali smrću Vilima I

započinje **početak pada Bismarcka**, kratko vlada **Fridrik III**, sin Vilima I, **1888 car postaje Vilim II**, sin Frikrika III, sposoban vladar, dolazi do nesuglasica s B. oko **izvanrednih zakona protiv socijalista**, a **1890 Partija odbija produžiti izvanredne zakone protiv socijalista**, zato novi izbori, većinu dobivaju **konzervativci**, **Partija napretka i soc.demokr.stranka**, Vilim II predlaže novo rješenje radničkih problema, B nema potporu vlade ni parlamenta, pa **1890 daje ostavku**, kancelar postaje general **Leo von Caprivi**;

Engleska

Viktorijanska Engleska (doba stabilnosti i vanjskog širenja, te politika nemiješanja «splendid isolation» osim ako je u pitanju njena egzistencija) – nazvana tako jer Viktorija tako dugo vlada, obilježje unutraš. politike toga doba: 1. nema načelnog protivljenja državi, 2. velike stranke konzervativaca i liberala nastojeći da steknu naklonost birača donose neke zakone u korist radnika, 3. nepisano pravilo (navika) da se vigovci i torijevci pravilno smjenjuju; Englesku zovu «**svjetska radionica**», **kraljica Viktorija (1837-1901)** – nećakinja pruskog kralja **Vilima IV.**, na prijestolje dolazi sa 18 godina, dovodi ju **vigovac lord Melbourne**, pametna, prilagodljiva, prati rad ministara, ali se ne miješa čak i ako ima suprotno mišljenje, **1840** se udaje za bratića **vojvodu von Sachsen – Coburg – Gotha**, **princa Alberta** iz saske dinastije koji **umire 1861.** bio je sposoban i aktivan (organizira londonske izložbe); VB stvara **kolonijalni imperij u Aziji**, **gigant kapitalizma**, stalno traži nova tržišta, **70-tih** zaostaje, prestižu je SAD i Njem, **80-tih** gubi monopol na svj tržištu; **torijevci i vigovci = konzervativci i liberali**, **dvor se ne petlja u poslove vlade i parlamenta**, stabilno društvo, nema represija, važna uloga **novina i novinara u društvu** (pol. štampa utječe na ponašanje vlada i ministara, sve više novina koji se ne vežu uz pol stranke već su nezavisni), nakon **1851.** koriste se materijali **1. svjetske novinske agencije**-osnivač **Pam Julius Reuter**; radničko pitanje bitno, velik broj ih živi u katastrofalnim uvjetima, ali se stvara i visokokvalificirana radna aristokracija (sloj visokokval radnika koji se ne zanimaju za radničke pokrete), **zakon iz 1832:** 1/5 odraslih muškaraca dobiva pravo glasa; **2. pol 19.st.: Benjamin Disraeli (1804-1881), konz VS Oliver Gladstone (1809-1898), lib** (obojica krenuli suprotno od čega su završili [D je poč liberal a G konzervat], obojica u politici vrše različite dužnosti od 1830-ih), **1866** Gl. izradio program reforme izbornog prava, ali bez podrške u parlamentu, Di-ov projekt **1867** parlament prihvaća, povećan br osoba s pravom glasa; **Di. 1868.** postaje premijer, ali na tom mjestu ostaje samo 10 mjeseci, na izborima većinu dobivaju liberali, pa **Glad.premijer od 1868-1874.** veliki kabinet za ove vlade i brojne reforme, ali G htio postepeno i umjereno provesti reforme: **1)** reforma školstva, dotad u crkvenim rukama, sad je pod državom, **2)** mnogo mjera protiv korupcije u upravi i vojsci, **3)** zakonski projekt o sindikatima, **4)** tajno glasanje u izborima za zastupnički dom, **5)** želi stati na kraj irskom pitanju (Irci imaju **tajnu udrugu fenijanaca u SAD-u**, republikanska org koja želi neovisnost Irske od Engl, i djelatnost sele u Irsku!, sklapaju urote, terorističke metode, atentati), VB tu postupa represivno, **6)** Gl. oduzima anglikanskoj crkvi u Irskoj povlašten položaj, **7) 1870. izdaje zakonski projekt o zemlji** (vlasnici zemljišnih posjeda u Irskoj nisu mogli bez kažnjavanja proizvoljno postupati prema svojim zakupnicima), **8) 1871. dao amnestije za fenijance; 1874 G. gubi izbore**, opet **Disraeli 1874-1880., D.** pokušava izvesti **reforme za olakšanje položaja radništva- 1875.** ukida mogućnost kazne zatvora za radnike koji su prekinuli radni odnos s poslodavcem, zabranjeno zapošljavanje djece mlađe od 10 god, poboljšan radni položaj žena, radno vrijeme tjedno **do 50 sati**, strukturalne reforme u drž aparatu; **Vanjska pol. Engl:** u Viktorijino doba vezana je za kolonijalno širenje, **1858.** ugušen **sepojski ustanak u Indiji**, a Indija je, zajedno sa cijelom Istočno indijskom kompanijom priključena Britanskom imperiju, **Indija postaje krunska kolonija**, **1877.** sViktorija se okrunila za indijsku caricu, a Ind. upravlja potkralj; **1867.** Kanađani

dobivaju **status dominiona** (visok stupanj autonomije, vlastita uprava) - **1901.** Australija isto dobiva status dominiona, **1907.** N.Zeland, **1910.** J.Afrika; širenje brit. interesa na način da vlada **1875.** kupuje **451 dionica Sueskog kanala**; **Irsko pitanje:** **60-tih** krvavo ugušen fenijanski pokret, **1879. neplodna godina**, teško stanje seljaštva, osnivaju **1879. Agrarnu ligu**- djeluje drugačije od fejana, ne koriste urote, već metodu **bojkota** (po **Charles Boycott**- upravitelj jednog imanja, pozvao policiju da otjera seljake koji nisu htjeli platiti zakupninu, policiju su potjerali seljaci, s B. prekinuli sve odnose, nitko ne smije s njim doći u kontakt), gl predstavnici: **Michael David i C.S. Parnell** (Englez porijetlom) - davao prijedloge Parlamentu za davanje autonomije Irskoj, zaslužan za to što se pokret nije pretvorio u teror, kritizirao one koji su poticali napadanje posjeda zemljoposjednika (želi autonomiju u sklopu VB a ne rat - **pokret za Home rule**)- do 1. svj rata Irska ne ostvaruje samostalnost ni autonomiju; kad Gladstone ponovo postaje premijer **od 1880.-1885.** Agr liga se raspušta (**1881**), hapšenja članova lige, **1881.** u Irskoj uvedeno izvanredno stanje, **1884.** uvedena nova izborna reforma (radi problema novog izbornog zakona) - br glasača povećan za 2 mil, Gl. razmišlja o davanju autonomije Irskoj, ali parlament to ne odobrava, **1885** novi premijer je **Robert Salisbury**, najaktivniji konz. političar, **1886.** premijer na nekoliko mjeseci je opet Gl, pa opet **Salisbury (1886-1892.)**, pa opet **Gl (1892-1894)**, pa **Salisbury (1895-1902.)**-Salisburyjeve vlade nisu donijele velike promijene irskog pitanja, pokušava čvrsto vladati, diskreditirajući Parnella, bezuspješno!; zakonom **1903. irski su seljaci ipak postali vlasnici zemlje**; **Kolonijalna pol:** VB ima 2 tipa kolonija: **naseljeničke** (Kanada, NZ, Australija, j Afrika) i one u kojima je **preko guvernera** uvedena brit vlast i u kojima većinu imaju domoroci (Indija, Burma); VB osvaja nove kolonije – **1) 1857-60** ulazi u unutrašnjost Kine skupa sa Francuskom i vode **2. opijumski rat protiv Kine**, **2) 1878** Cipar, **3) 1882. Egipat - 1879.** pokušaj ekspanzije u sj. Africi jer Turci utječu na smjenu egipatskih vladara, novi vladar pod eng utjecajem postaje **Tefrik-paša**, sa ograničenim kompetencijama, izbija ustanak **1881., 1882.** Engl korpus osvaja **Sueski kanal (dovršen 1869 od francuskog kapitala)** – to je vrhunac sukoba VB i Franc (VB cijelo vrijeme želi prevlast na Sredozemlju, i kad N III ima dogovore sa Italijom koja ima ključnu poziciju u Sredozemlju, to predstavlja opasnost za Engleze), Eg više nije samostalan, utjecaj VB je još veći, na vlast se vraća **Kedib, Eg postaje engl.kolonija**; **4) 1898 Sudan - u Sudanu** sad dolazi do sukoba Engl. i **Mahdia** koji se **1881.** proglasio izaslanikom Alaha, učvršćuje vlast u sr. Sudanu, Engl ruše njegov ustanak; **1907 Afganistan**; sukobi s drugim velesilama: s Fr u j Africi (**nagodba 1898**), s **Rusijom** za **1907. za Afganistan, južni dio Perzije** (R dobili sj dio i Turkestan), i **Kinu** (**1900** R dobila Manduriju a VB uz Yangze); **Burski ratovi u J. Africi. (prvi 1880-1, drugi 1900-02):** nalaze se nizozemske kolonije u Transvaalu i Oranju (plemena Bura), imaju zlato i dijamante, napadaju pod izgovorom zaštite stranih rudnika, Englezi gube u prvom, pobjeđuju u drugom, pa anektiraju ta područja, postaju **kolonije 1902.**, Buri su priznavali suverenitet VB pa dobili autonomiju, **1908.** od tih kolonija stvoren **Južnoafrički savez sa statusom dominiona**; **Otpor kolonija imperijalističkim silama:** širi se **od 80-tih**, uzroci: feudalni, domoljubni, socijalni, vjerski; ti ustanci nisu većinom nacionalni i ne teže napretku već nazadku, boje se promjene a sami su zaostali; u Aziji počeli ustankom **sipoja (1857-58)** u Ind i **taipinga u Kini (1857)**, **Gruziji (1834-59- vodstvo Šamila)**; više **80-tih:** u **Anamu (1883-88)**, **Burmi (1886-91)**, **Indoneziji (1881-94)**, **Filipinima (1898-03)**; komadanje Kine je uzrok **boksačkog ustanka 1900.-** organizira ga **tajno društvo «Pesnica u ime mira i pravednosti»**, strane sile koje dijele Kinu ga guše; u zadnjoj ¼ stoljeća po cijeloj Africi radi iskorištavanja ruda- najpoznatiji (**ustanak Mahdija u Sudanu 1881-98** i **Nigeriji pod vodstvom Samoriga**);

SAD u 2. ½ 19. stoljeća

u 1. ½ st su na gospodarskom rubu, a u 2. ½ su sve prešli, ind revolucija im počinje onda kada stižu jedinstven prostor, kapital za ulaganje i radništvo u gradovima, pomaže i željeznica (1840 2 x veća no europska); **secesionistički rat**: sjever industrijski buja (strojevi se masovno proizvode i koriste, jaka industrija pamuka, najače su države SI jer nemaju ropstva, **mali posjedi (farme)**), a jug još djeluje ručno (veleposjedi, **velike plantaže s robljem**)- stvaraju se prevelike razlike, a na sjever konstantno seli većina stanovništva, na kraju izbija sukob izazvan problemom ropstva ko fitiljem, seljenje stanovništva (u SAD seli i velik broj Europljana koji naseljavaju zapad gdje se zemlja uzima Indijancima) uzrokuje povećanje broja zastupnika Sjevera u Senatu, pa da se to kompenzira kompromisnim rješenjima (ko Missouri) sve više prevažu na stranu Juga (vidi se npr. u **zakonu da unatoč Missourijskog kompromisa države koje žele ulaz u Uniju od 1845-8 slobodno biraju da li žele ropstvo ili ne bez obzira na to što Sjever to ne trpi**- to rade **Kanzas i Nebraska 1854** pa tada nastaje **Kanzas - Nebraska zakon, prvi sukobi !!! koji će dovest do rata**), izbija sve više nezadovoljstva Sjevera (vidi se po tome što se cjepa demokratska stranka (postoje **demokratska i vigovska stranka**) od čijeg dijela **1854. nastaje Republikanska stranka**, **Abraham Lincoln** bio je njen kandidat na **predsjed. izborima 1860.** i koji je **1860-5** izabran za predsjednika (**20.12.1860**), stranka se zalaže za ukidanje ropstva, besplatno preseljavanje farmera u zap dijelove zemlje, pristaše stranke su farmeri i industrijalci); J se boji širenja liberalnih ideja jer bi to značilo ugrožavanje ropstva, **(2) 1861 6 južnih zemalja** (j Carolina, Mississippi, Florida, Alabama, Georgia, Louisiana – kasnije i Texas) **izlaze iz Unije** i stvaraju Savez pod **Jeffersonom Davisom** – J Karolina prva proglašava odcjep **4.2.**, sastale su se u Alabami (**kongres u Montgomeriju**) i donose ustav, izabiru vladu i svog predsjednika, te osnivaju saveznu državu nazvanu **Konfederativne američke države** (ili **Konfederacija Američkih država**); južnjaci uvode pol tijela koja su postojala i u Uniji (predsjednik, vojska, Kongres), Lincoln to pokušava spasiti, drži žustre govore, ne ističe problem ropstva nego jedinstva države (Sjever ne gleda na ropstvo ko na pitanje crnačke ravnopravnosti već ko moralnu osudu, nije im drago primat izbjegle crnce jer uzimaju posao radnicima), Lincoln na početku odobrava ropstvo kako ne bi više država otpadalo iz Unije, ne uspijeva, poslije upozorava na povećanje moći Juga, ali sj države ne započinju rat, ali se naoružavaju, AL i dalje se ne odlučuje u vezi ropstva (da ne otpadnu Delaware, Maryland, Kentucky, Missouri), no Sj ga sili da odluči, zato **1.1.1863. «Proklamacija o emancipaciji»** (robovi u državama koje su izašli iz Unije su slobodni), Virginija i Maryland postaju bojišta, Sjever (pod **Ulysses Simpson Grantom**) vs. Jug (pod **Robert E. Leeom (1807-1870)**), **rat traje od 1861-1865**, iako jug vodi na početku rata (2 x ugrozili gl grad Unije Washington) radi bolje organizacije i liderstva, sjever pobjeđuje radi većeg ratnog potencijala, opreme i rezerve ljudi; **tijek rata**: pobjede Juga na početku kao **poraz sjevera kod Fort Sumtera 1861.**, AL zato poziva dobrovoljce, Unija upada na teritorij J-a, ali zaustavljeni **bitkom kod Bull Runa 1861**, Lee **1862** pobjeđuje sj u **bici kod Richmonda u Virginiji**; odnos snaga se mijenja **1862** kad Unija **ukida ropstvo** i donosi **zakon o podjeli dionica državne nezauzete zemlje na Z svima koji je žele obrađivati** (uvjet: mogu je dobiti samo oni koji ne ratuju protiv Unije, svatko ko ostane na zemlji 5 god nakon tog postaje vlasnik): Sjever reorganizira vojsku, velik broj novodošlih crnaca povećava vojsku, uz Granta i gen **William Tecumseh Sherman**, S pokušava pom. blokadom spriječiti opskrbu juga, J se brani (Lee sprečava 2 ofenzive u Virginiji i prenosi rat na teritorij Sjevera, ali zaustavljen **kod Antietama u Marylandu** u **(9) 1862.**, a poražen **kod Gettysburga u Pennsylvaniji** u **(6) 1863.**), S ovladao rijekama Mississippi i Tennessee, prenose rat na jug, **1864.** Sherman prodire duboko na jug do **Georgije** i presjeca najvažnije željezničke pruge juga-užasno haračenje (u 4 kolone idu na jug i

ruše telegrafske stupove, pruge, mostove, progone plantažere, oslobađaju robove), **kraj (12) 1864.** Sherman dolazi **do Tihog oceana** i nastavlja rat **u Karolini** (zauzeo ju **(3) 1865**), istovremeno Grant ratuje **u Virginiji** i **osvaja 3.4. 1865 gl grad Konfederacije Richmond**, a **9.4 mu Lee predaje 80 000 vojnika** (G ostavlja Leeju oružje, a vojnicima daje konje i hranu za pet dana), predaja Leeja znači kraj rata; Kongres potvrđuje Lincolnov ukaz iz 1863. o oslobođenju svih robova, i dali im zemlju (no položaj se na popravljaju, dapače je gori jer nemaju novaca da nabave sredstva za proizvodnju), J za vrijeme rat ostao opustošen, zato **kapitulacija kod Appomattox Court Housea 9.4.1865.**, rat iziskuje velike ratne izdatke (5 milijardi), i velike gubitke ljudstva (Unija gubi 360 000 ljudi- svaki 6 stanovnik, a Jug 260 000- svaki 3 stanovnik), u ratu je prevladala tehnika (**Samuel Colt 1833-** colt revolver s više hitaca, **Oliver Winchester 1860-** brzometna puška) a ne hrabrost ljudi, rat predstavlja prelaz sa tradicionalne tehnike stvaranja vojnih težišta ofenzivnog karaktera na defenzivni karakter modernog pozicionog ratovanja, nastaje novi cilj rata - **potpuno uništenje** (totalni rat modernog doba - npr. Shermanov pohod kroz Georgiju u kojem sj vojska ruši pali i uništava), i nakon rata vlada oružano ludilo (**AL** ubijen na svečanoj predstavi u Washingtonu u **atentatu 14.4.1865-** ubija ga **glumac Booth**, pristaša Juga, iste večeri ranjen i umire najbliži L pomoćnik **Seward**) i rasni problemi (Crnci su krivi za rat, **nastaje Ku Klux Klan**), kraj rata ne predstavlja i kraj razlika S i J-a (S je dinamičan, demokratičan i ekspanzivan, a J autokratski i strukturalan); **imigracija Europljana u SAD: od 40-tih** kad useljavanje nije ograničeno (trebaju radnike za novonastalu industiju) ulaze Eng, Škoti i Irci, do 1880 ulazi 10 mil Europljana (Eng, Ir, Škot, Njem, Skand), **najveći val 1880-1914** (ušlo 22 mil), **3. val: ulaze i Slaveni iz A-U, Kinezi i Japanci**, ne naseljavaju Daleki zapad jer je to rezervirano za am građane već istočne gradove, koji zato naglo bujaju; **unutrašnja politika**: napetosti se nakon rata prenose na soc. sferu - **Andrew Lincoln (1865-69)** daje **amandmane** (ko mirovni uvjeti) Jugu kojima **ukida ropstvo te daje Crncima pravo glasa i građanska prava** - to je potpuni **prevrat pol i gosp strukture Juga**, Jug se brzo oporavlja - umjesto ropstva plaćeni rad (prvo u naravi jer nemaju dovoljno novaca: 2 tipa zakupaca: **1. Share tenants** sa vlastitim oruđem, sjemenom i stokom, većinom bijelci daju 1/5 – 1/3 uroda i **2. Share croopers-** posuđuju od vlasnika sredstva, većinom Crnci, daju 1/3 – 1/2 uroda; gospodar struktura Juga se mijenja (veleposjednici nestaju a nastaje srednji sloj koji gradi gospodarstvo), na S jača korupcija, kriminal,...radi povećane potražnje raste proizvodnja, pa se s time više tlače niži slojevi (tom pogoduje liberalizam), na S nastaje **novi oblik ulaganja kapitala (trustovi-kompanije koje drže monopol, npr. Rockefellerov Standard Oil Company, Anderw Carnegie i čelična kompanija)**, kad je to previše ojačalo, država donosi **zakone o ukidanju trustova** (npr **1890 Shermanov Anti-trust law**)- zakoni ne funkcioniraju jer neke države štite svojim zakonima takve trustove; **gospodarske depresije: 1873 i 1894**, pogađaju najviše radnike, pogotovo one useljene koji žive u slamovima; **vanjska politika: osvajanje Japana 1854.** i uspostava trgovačkih odnosa, **mornaričke baze na Samoi 1878 i Hawaiiima 1887, 1867 kupnja Aljaske od Rusa za 7 200 000 dolara** (prije kupnje nisu znali za bogatstva ruda), zatim pretenzije na **prevlaku** (započinje politika «**Amerika SAD-u**» (rat sa Španjolskom, pobijedio SAD, istisnuli jednu eu. silu sa j Amerike, **1898 panamerička konferencija** - SAD dobija utjecaje na **Kubi, Filipinima i Puerto Ricu**; raste imperijalistički ko i VB (stalno ratuje **1914 i 1916 s Mexicom, 1906 s Kubom, 1915 Hiti, 1905 i 1916 s Dom. Republikom**)- Europi se ne sviđa to jačanje, konkurencija!!!;

Katolička Crkva u 19.st.-Vatikan

Crkva mora odlučiti kako reagirati na liber-demok pokrete; **papa Pio IX (1846-1878)** objavljuje poslanicu, encikliku **Quanta cura-«Kolikom brigom»**, **1864.**: osuđuje države koje su **Crkvi**

oduzele nadležnost nad školstvom i utvrdile da suverenitet u državi pripada narodu i spis Syllabus, 1869. u kojem navodi 80 suvremenih zabluda što ih s kat. gledišta treba odbaciti - panteizam, naturalizam, nacionalizam, socijalizam, komunizam...esp. liberalizam i neograničenu vjeru u napredak), nestanak papinske Države ne znači smanjenje njegov moći već suprotno - vidi se po Vatik. koncilu; Zasedanje **Prvog vatikanskog sabora, 8.12.1869.** u povodu 500. – te obljetnice smrti Sv. Petra i Pavla pred 500 biskupa, gl. pitanje: *dokle doseže papina vlast i je li on ovisan o crkvenom saboru*-**Sabor o nepogrešivosti pape počeo 9.5 a završio 18.7.1870.** (najveći protivnici **Rottenburg, Hefele i Strossmayer**) - prihvaćena **konstitucija “Pastor Aeternus”** (papa je vrhovnik Crkve i njegova je odluka nepogrešiva), sabor donio i **konstituciju “O katoličkoj vjeri”**, sabor prekida zasjedanje radi **ulaska tal vojske u Rim 20.9.1870** i više nije nastavljeno; **Papa Leon XIII (1878-1903)** - jača papina moć i ugled u svijetu, otvara Crkvu svijetu, ostvaruje diplomatske kontakte, daje više poslanica koje se tiču ljudske slobode, političke vlasti, kršćanskog uređenja države i sl., donosi **poslanicu “Rerum Novarum”- “O novim stvarima” 1891.** katoličkom svijetu, apelira na ljudsku slogu, pravednost i ljubav među društvenim slojevima., apelira na državu da zakonskim mjerama poboljša položaj radništva, da se nesmiju prepustiti vlasnicima na nemilost već organizirati sindikate, kritizirajući marxizam, jer bi ostvarenje marx. ideja dovelo do međusobne zavisti, ogovaranju i neslozi, a zamišljena bi jednakost značila opću bijedu, kritizira štrajkove koji štete i poslodavcu i državi i radnicima, zalaže se za bolje uvjete rada, smanjeno radno vrijeme, tjedni odmori, utvrđenu plaću između poslodavca i radnika, uštedu;

Radništvo

Loši uvjeti, rade do 18 h dnevno, bez dnevnog i tjednog odmora, država ih ne štiti zakonima, počeci u **1. ½ 19.st** - npr čartizam, prvi socijalisti su utopisti: S-S, Furier, Owen - za soc jednakost; drugačiji od njih su **Karl Marx (1818-83) i Friedrich Engels (1820-95)** - drugačiji od utopista, za oružanu silu i revoluciju, ukinuće privatnog vlasništva, oduzimanje dobara kapitalista, te uspostavu nove vlasti - **diktature proletarijata, utemeljili 1. internacionalu u Londonu 1864.** (cilj: ujediniti sve radnike svijeta u borbi za rješavanje problema); **70-ih i 80-ih** nastaju **prve socdemok i socijalističke stranke** - neki po Marxu žele silu, drugi reforme; **1889 u Parizu je osnovana 2 internacionala** (za opće pravo glasa, **proslava 1. 5.** kao međunarodnog blagdana rada, zabrana rad djeci, itd.); s vremenom neke radničke stranke napuštaju Marxove stavove (čak i one u 2. internacionali), shvaćaju da se revolucija može izbjeći, postoje alternative - reforme u postojećem društvu su dovoljne (Marxisti ih nazivaju **reformistima, revizionistima i oportunistima**), marxizam se za vrijeme 2. internacionala dijeli na : **ljevicu** (uz Marxa- npr. **Lenjin, Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg**), **desnicu** (odbacuju marxizam - npr **Eduard Bernstein, Etienne Alexandre Millerand**) i **centar** (levitira između, **Karl Katusky, August Bebel, Clara Zetkin**); marxizam još odbacuju **anarhosindikalisti** (protive se pol borbi, smatraju da će generalnim štrajkom doći na vlast i uspostaviti socijalizam) i **trejdunionisti** (odbacuju pol borbu, aktivnost prebacuju na postizanje boljeg materijalnog položaja radnika); **zaključak:** marxisti postupno gube utjecaj među radničkim strankama ind razvijenih zemalja u kojima se gospodarstvo stabiliziralo i reformama postigao bolji položaj radnika; marxizam na krivi način traži radničko rješenje, već papa Leon u Rerum novarum vidi da bi komunizam dovodio do nesloge, ogovaranja, zavisti i opće bijede;

Austro-Ugarska

(ak vas to pita recite da to pripada Stančiću)!!!

nakon poraza protiv Pijemonta **1859.** Franjo Josip I **ukida apsolutizam** (Bachov apsolutizam), obnavlja ustavno uređenje donošenjem **“Listopadske diplome” 20. 10.1860.,** **obećava saziv zemaljskih sabora i Carevinskog vijeća** (novopredloženog jedinstvenog predstavničkog tijela za austrijsku polovicu); Listopadska d. obnavlja pol. život na cijelom području HM (i u Hrv – kralj taj isti dan šalje **banu Josipu Šokćeviću** da mu predloži uređenje Hrvatskog Sabora i novouređenih odnosa između Ug i Hrv) – diploma budi nade nenjemačkih naroda za novim uređenjem unutra HM (za široke samouprave i autonomije) – zato već **krajem 1861.** donosi privremeni zakon tzv. **“Veljački patent”** (objašnjava L. d.) koji na **nov apsolutistički način definira unutrašnje uređenje HM** (država je **centralistička, a vrhovno tijelo je Car. vijeće** gdje Hr, Istra, Mađar, Venecija ne žele poslati svoje predstavnike – mali narodi su nezadovoljni jer su htjeli široku samoupravu i autonomiju pa i federativno uređenje cjelokupne države, zato jača oporba nenjemačkih zemalja, a Beč na to reagira jačanjem svoje central. politike – jaki su **Mladočesi u Češkoj**); HM oslabljena porazima s Pruskom i Italijom + teška financijska kriza + stalne pobune njenjemačkih naroda = zato odluke o promjeni ustroja HM, žele nagodbu o podjeli s Mađarima, zato **1867. stvorena dvojna država A-U** (granica **rijeka Leithe – Translajtanijska i Cislajtanijska**), svaki dio države dobija zasebno državno uređenje s posebnim parlamentima i vladama, posebnim ministarstvom, zakonodavstvom i upravom, a zajedničkim vladarem (austrijski car je ujedno i ugarski kralj), **zajednički poslovi su u 3 ministarstva: m vanjskih poslova, m. zajedničke vojske s mornaricom, m. za financije**; obje države su **ustavno – parlamentarne monarhije**; aust. parlament (C. vijeće) ima **2 doma** (zastupnici birani u 2 doma) i **ugarski isto** (zastupnici birani na osnovi izbornog cenzusa); A-U donijela zakon koji jamči jednakost pred zakonom, a svim narodima jednaka prava u državi kao i slobodan nacionalan razvoj (ali vlast i prava zadržavaju za sebe Mađari i Austrijanci); A-U ja **mnogonacionalna država** ali prevlast imaju 2 vladajuće nacije, Hrvati utanačili **posebnu nagodbu s Mađarima 1868.**; nakon dualizma na aust. dijelu bili liberali (car ih ne podnosi) – iskorištava neuspjeh njihove politike i **1879. dovodi grofa Taaffeja** (osobni prijatelj), **T. kabinet traje 14 godina od 1893.**, Taaffe je konzervativac, glavni cilj je osigurati caru vlast, zato neprestana borba s nacion. skupina u C. Vijeću (iskorištava te antagonizme) – s vlasti su ga srušili konzervativisti skupa s liberalima (odbili njegov plan reforme o uvođenju općeg prava glasa); **češki otpor**: nakon Nagodbe Česi proglašavaju deklaraciju kojom žele samostalnost u obliku personalne unije s Austrijom, organizirani **prosvjedni skupovi u Češkoj 1868.**, FJ I zabranjuje, u Pragu opasno stanje, oporba se dijeli (oba plana su dualistička): **1) oni koji žele federativni status Č. unutar HM, 2) oni koji žele samostalnu i ujedinjenu Češku i Slovačku, vezanu uz Austriju personalnom unijom**; **1871.** FJ I im najavio mogućnost preuređenje dvojne monarhije s uspostavom zasebne češke pol jedinice (priznavanje čeških povijesnih prava i krunjenjem za češkog kralja) – tzv. **fundamentalni članci**, no ukida ih jer se bune (čak se i Bismarck protiv), od tada sve jače pol snage koje žele raskid s A-U (vođa radikalne inteligencije – **Tomaš Garrigue Masaryk (1850. – 1937.)**, 80 – tih Česi osnivaju brojne kult. nacionalne ustanove (Češko sveučilište, Č narodno kazalište, Akademiju znanosti i umjetnosti);

Kraj stoljeća

razdoblje od 1880-1914 predstavlja **doba imperijalizma** (kolonijalna prekomorska osvajanja, pol., kult. ili gosp. dominacija jedne zemlje ili nacije nad drugom; jačanje militarizma u Europi i naoružanje snažnih armija, svim imperijalistima zajednička je karakteristika agresivnost i misao o superiornosti njihove nacije) – **doba “europizacije svijeta”, socijal-darvinizam** (sociolog **Herbet Spencer** primjenjuje Darwina na društvena događanja pa tako države isto funkcioniraju na principu **“survival of the fittest”**) - **ideja rata se širi Europom 19/20 st. i novinama**

proklamira rat (bitke su herojska djela), rat je lijek protiv materijaliziranja svijeta (**H von Moltke**), rat je nešto što poboljšava ljude, među državama postoji hijerarhijski sustav moći; ključno razdoblje ovog vremena je **period od 1890-1912/13** kada se stvaraju predispozicije za 1. svj rat (oko **1900** već se stvara **ratoborna klima**, rat je slavljen i predstavljen ko neizbježan); nakon ujedinjenja Njemačka postaje gl ind sila u Europi, ona jača, u **2. ½ st** počinje radi imperijalističkih pretenzija se naoružavat (pogotovo mornaricu), to plaši VB pa počinje “**utrka u naoružavanju**”, u **2. ½.** također su se počeli **organizirati voj-pol savezi (1879 Dvojni savez, 1882 Trojni)**; **zašto se pogoršava položaj Reicha 90-tih, nakon odstupanja Bismarcka**: jer **Francuska i Rusija sklapaju sporazum** o vojnoj suradnji što pogoršava položaj Njemačke, taj savez dovodi do kraja rus-njem savezništva i sloma Bismarckovog sustava (Reich je prisiljen pripremiti novi plan ratovanja kojeg priprema **načelnik generalštaba Schlieffen**, plan mu je: zauzimanje Franc preko Belgije, izbjeći ratovanje na 2 fronte, ako dođe do rata Njem mora prvo poraziti Fr, a onda krenut na Ruse), njem vanjska pol bilježi neuspjehe, pokušaji njem diplomacije da uz sebe vežu VB ne uspevaju jer premijer Salisbury nije sklon sporazumima pa se VB tad ne veže ni na koju stranu (Njem je očekivala savez s VB radi antagonizama VB s Rusijom), pogoršavaju se odnosi VB i Reicha (VB smatra Reich izazivačem, pa ih bilježi ko neprijatelja, Reich s druge strane radi isto, vidi se po tom što njem kancelar šalje telegram predsjedniku Transvala, da Njemačka podržava samostalnost Burske republike, VB to smatra kršenjem kolonijalne politike*), Reich **započinje politiku “novog kursa” tj odbacuje Bismarckovu politiku saveza**, to se događa **1890 kad Caprivi prihvaća prijedlog da ugovor o suradnji s Rusijom nije u skladu s interesima Njem i A-U (1879 A-U i Reich sklapaju Dvojni savez za međusobnu vojnu pomoć u slučaju ruskog napada)**, zato **Rusi sklapaju savez s Francuskom 1894.** (neobičnost tog saveza je različitost političkih koncepcija - Fr je demokratska republika, a u Rusiji je samodržavlje), Francuska potiče inicijativu, ona daje Rusiji zajmove radi čega ova sklapa savez, savez je **politički** (uperen protiv VB) i **vojni** (obećale si uzajamnu pomoć ako dođe do mobilizacije u zemljama Trojnog saveza : Njem, A –U, Italija), **Trojni savez** pak nastaje **1882 stupanjem Italije u Dvojni savez** jer **osvajanjem Tunisa 1881.** Francuska pogađa talijansko interesno područje (tamo se naseljuju j. Talijani), tu prestaje franc podupiranje iredentskog poretka protiv A-U, Talijani nakon sklapanja Saveza sumljivo gledaju na A-U širenje na Balkanu, pa po iredenti traže j. Tirol, Istru i Jadran, sklapaju **30.5. 1882. prvi ugovor Trojnog Saveza** koji je bio loš za Talijane jer ne dobivaju ništa od iredentskih zahtjevanja, ugovorom su samo određene savezne obveze o pomaganju u slučaju franc. napada (u tom se vidi da Reich i A-U imaju prednost u Savezu); * **1897.** Reich započinje svjetsku politiku, a VB prestaje politiku izolacije, motivi Reicha za svjetsku politiku su širenje njem. kolonijalnog carstva i stvaranje jake flote (nju radi **admiral von Tirpitz**) i jer jedino uspješna vanjska politika može ujediniti njemačko stanovništvo, VB plaši to stvaranje flote, vanjska politika Njem nije plodno urodila radi nedovoljno razrađenog plana, ali ima neke uspjehe (**1897. dobiva luku Kiao - Chow od Kine** kao mornaričku bazu, a **pokrajina Shantung** proglašena je **njem zonom interesa**, kupuje neke **otoke na Pacifiku od Španjolske**), antagonizam VB i Reicha **okreće VB prema fr-ruskom savezu**, tako da **1904. VB i Fr sklapaju Srdačni savez ili Antantu** nakon što su se nagodile u Maroku i Egiptu (Njem 1906. na konferenciji u Algecirasu prizanje Fr izniman položaj u Maroku), u početku Antanta nije antinjem usmjerena, očito je sad da Njem više nikako ne može računati na antagonizam VB i Fr; početak novog stoljeća donosi **2 krize: Maroko 1905. i BiH (aneksijska kriza) 1908.-** one pokazuju koliko su velike sile blizu rata, važan factor u međunarodnim odnosima je **izbacivanje Rusije iz kruga velikih sila zbog poraza u ratu s Japanom i 1. revoluciji** (???ne mogu nać kad je, druga je 1917) Reich pokušava slomiti Srdačnu Antantu, prijeti Francuskoj oko Maroka, izbija **1. kriza u Maroku 1905.:** Franc želi imati

prevlast u Maroku pa sili Maroko da se stavi pod njen protektorat, to znači ugrožavanje njem trgovačkih interesa pa Njem izaziva krizu (jer želi Antantu staviti na kušnju), **Vilim II odlazi u Maroko (3) 1905.**, iskrcava se u Tangeru i priznaje suverenitet marok vladara kako bi Fr vidjela da Njemač ne želi prepustiti Maroko, Francuska mora odlučiti da li će izjaviti rat Njem ili će prihvatiti arbitražnu konferenciju (da neko 3 odluči), odlučuje se za ovo drugo, **(1) 1906. održana konferencija u Algecirasu** [u Španj] (na konferenciji se Njem našla sama, sve članice su podržale Fr, čak i Italija, odlučeno da Fr dobije mandat u Maroku, i da organizira policijske snage u priobalnom dijelu, *jamči se nezavisnost i sigurnost Maroka*), no brit. premijer odlučuje promijeniti početne sporazume te konferencije i njem politika na kraju doživljava poraz (ne uspijeva slomiti Antantu nego ta kriza jača eng-fr savez); nakon tog slijede pregovori o rusko-engl savezu u kom su **sporna 3 teritorija (Perzija, Afganistan i Tibet)** – odlučeno: 1) Perzija se dijeli na 3 interesne zone, britansku, rusku i neutralnu, 2) Rusi se odriču prodiranja u Afganistan, a 3) Engleska prema Tibetu, nakon dogovora **sklapaju rus-eng savez nazvan englesko-ruska Antanta 1907.**; pojava **pomorskog rivalstva** među velesilama (**1906. VB poranja Dreadnought**, eng bojni brod; **1911. nastaje agadirska kriza** - uplovljavanje njem topovnjače u luku Agadir); krize se sele na Balkan - aneksija BiH (A-U traži pravo na okupaciju i uvođenje reformi, to dobiva, dio muslimana se odupire, A-U provodi reforme, do **1908.** je BiH u stanju okupacije), pa opet ide **2 marokanska kriza 1908-11:** Fr izvršave ekspanziju unutar Maroka i zauzima **gl grad Fez**, time pogazila dogovor konferencije, to je dobrodošlo Njem da intervenira, poslali krstaricu u luku Agadir, zauzeli ju i poč krize, kriza je završena odlukom da Njem priznaje Fr Maroko, a Fr Njemačkoj dio Konga (**zamjena teritorija**); kriza opet seli na **Balkan (Balkanski ratovi)**- na kraju teksta!!;

Turska: O.Carstvo i dalje drži II Europe, Balkan postaje “bure baruta” ili “balkanski kotao” - nazvan tako jer se tamo obnavljaju neke stare ili nastaju nove državice koje su gospodarski slabe te traže zaštitu u velikim silama, te države imaju unutrašnje probleme, nemaju pol tradiciju, za rješavanje pol nesporazume koriste silu, atentate, itd., međusobno nisu u dobrim odnosima nastoje proširiti svoje granice a još imaju poteškoće u odnosima sa Carstvom, to su : Bug, Rum, Srb, CG, Grč; u Turskoj i dalje traju **reforme, 1856.** prihvaćene **nove reforme (hati kumajum)**, Turska ovisi o vanjskim silama (od 1874. VB i Fr dobijaju pravo financijske kontrole tuske banke jer imaju dug od 5 milijardi zlatnih franaka, Carstvo bankrotiralo 1875., (**Fuad paša i Ali paša** su usmjereni prema Francuskoj), te su reforme bile nametnute Turskoj od velikih sila i u njima se još više potencira jednakost svih stanovnika bez obzira na vjeru (iako to piše na dokumentima u Istanbulu u praksi je to bilo drugačije – **pogromi kršćana**, pogrom=organizirani napadaj na neoboružano stanovništvo), u **zadnjoj ¼. stoljeća** izbija **Istočna kriza (1875-1878)**;u Carstvu se stvara oporba sultanu, već u **2. ½ 60-tih (1865)** nastaje **mladoturški pokret** (inteligencija školovana na Zapadu, časnici, trgovci, za stvaranje OC u ustavnu državu s ravnopravnošću i pravom glasa, za provođenje liberalnih reformi i demokratskog parlamentarizma), vođa “**Mladoturaka**” je **Midhat-paša** pokret **nije masovan**, u jednom dijelu inteligencije rađa se pokret u kojem su bili novinari, **gl financijer** pokreta je **egip. paša Bazil** koji želi zavladati Eg (ne uspijeva pa je zato u opoziciji sultanu), neki pripadnici pokreta su konzervativnog usmjerenja i nisu skloni reformama, ali su svejedno za liberalne mjere (npr. ustavnu monarhiju), tajni pokret je uskoro otkriven, pouhvatani, neki članovi bježe u Europu, no vraćaju se kad **1871 dobijaju amnestiju**, pokret želi uvesti ustav i parlament; reforme koje se uvode zahtijevaju financijska sredstva pa se Carstvo zadužuje, tada vlada **sultan Abdul Aziz (1861-76)** kojeg Mladoturci **svrgavaju 1876.** i postavljaju **Abdula Hamida II (1879-09)**, proglašava **ustav 1876** al ga **ukida već 1878,** i dalje vlada apsolutistički; i. kriza započinje **ustankom u BiH:** tamo se položaj kršćana nije bitno poboljšao, došlo je **1874** do nerodne godine, rastu panslavističke propagande iz

susjednih država, diže se ustanak, velike sile ga žele spriječiti, al ne uspijevaju, pa traže od sultana da riješi uzrok toga, no već **1876.** izbija i **ustanak u Bugarskoj**, Turci reaguju, ogromni pogromi bug stanovništva, to izaziva reakciju europske javnosti (**2. antieuropske aktivnosti** u Osman gradovima- **1. situacija u Solunu** gdje su Turci napali konzulate, eu sile vrše pritisak, i **2. demonstracije u Istambulu**), sultan shvaća da radikalnim postupcima ne može ništa spriječiti (ako se nešto događa, to se mora događati), raspušta vladu, **daje mandat Midhat-paši, 30.5 1876. izvršen državni prevrat** i Abdul Aziz je svrgnut, odriče se vlasti u korist **bertića Murata V** (vlada samo par mjeseci), AA nađen **mrtav 4.6.**-vjerojatno ubijen, Murat je nesposoban, pa **smijenjen (8), novi je Abdul Hamid II (do 1909)**-vrlo okrutan, želio zaustaviti reforme; prije AH II O. Carstvo je u ratu sa svoje 2 pokrajine : **Srbija i C Gora** (formalno pod Carstvom, ali zapravo nisu) su proglasile rat Turskoj da bi **pomogle ustanak u BiH 1875**, no u stvari žele vlastito širenje na te teritorije u skladu s Nečertanijama, Rusija ulazi u rat, nezadovoljna postupkom CG i Srb, Srbija gubi, napušta savez s C. Gorom , i ne postiže **odluku glavnog odbora ustanika donesenu 20. 7. 1876. o ujedinjenju Bosne sa Srbijom**; za sultana AH II donešen **ustav** (radi ga **Midhat - paša**) **23.12. 1876., uveden dvodomni parlament: Zastupnički dom** (120 zastupnika- bira ih narod) i **Gornji dom** (30-50 članova koje imenuje sultan doživotno), pravo glasa je ipak cenzusno, ustav proklamira građ. prava, slobodu tiska, okupljanja, nezavisnost tiska, izrađen je prema belgijskom uzoru, islam ostaje državna religija, a turski državni jezik; to donošenje ustava pomaže Turskoj jer sada ne mora raditi reforme koje joj nameću velike sile, sile ne vjeruju u ustavnu reformu, **Rusija stoga započinje rat 1877** nakon što je vršila pritisak na Carstvo glede reformi, Rusi brzo napreduju (2 fronte: **Podunavlje i Zakavkazje**-Mold i Vlaška), u jesen R. **zauzima utvrdu Kars, (1) 1878. do Jedrene i prijete Istambulu**, Turci tad pristaju na **primirje** koje nastaje **31. 1. 1878**, sultan smjenjuje vladu, a M-paša je prognan, **polovicom 1877. parlament je raspušten**, pa sazvani novi izbori, uveden novi sustav ali isto kratak, **sultan od (11) 1877 za sljedećih 30 god ne saziva parlament, 3.3. 1878 u San Stefanu** kod Carigrada potpisan **mir** (nametnuli ga Rusi ko pobjednici): 1) **stvorena Velika Bugarska** (Rusi su je željeli iskorištavati ko zemlju koja će omogućiti i zaoblazanje Bospora i izlaz na Sredozemlje), 2) BiH dobija autonomiju 3) **C.Gora i Srbija trebaju dobit nezavisnost**, ostale sile oštro reaguju na to (A-U pogotovo jer vodi politiku širenja na ji + ako Rusi dobe prevelik utjecaj na Bug i Mak to će biti loše za A-U), ni VB i Njem nisu zadovoljne, pa dolazi do sazivanja **Berlinskog kongresa ljeti 1878. (!! To je kraj istočne krize):** 1) **potvrđena nezavisnost C.Gore, Srbije i Rumunjske**, 2) **Bugarska** koja je trebala dobit nezavisnost Sanstef mirom **se dijeli na 2 dijela- Istočna Rumelija** koja je u sastavu Carstva ko pokrajina i **kneževina Bugarska** koja je autonomna u sastavu Carstva (Bugarska tako ne dobiva nezavisnost, tek za **mladoturske revolucije 1908-9.**), 3) **raspravlja se i o BiH**, A-U može tu uvesti svoju upravu i provede reforme, otpor od 3 mjeseca, pa ipak to radi, Hrvatski Sabor šalje adresu u kom moli cara da se BiH uredi tako da se kasnije može priključiti Kraljevini Dalm, Hrv i Slavonije; **odnosi na Balkanu:** na aneksiju Bosne reagira Srbija koja se želi širiti, na vlasti u Srbiji su **Obrenovići** koji su u dobrim odnosima a A-U jer im je pomogla na Berlinskom kongresu da dobiju neovisnost i da se teritorijalno prošire na pirotski, njiški, vranjski i toplički okrug, **1881. knez Milan Obrenović** u sporazumu s A-U postaje **kralj 1882** – sklapaju **Trgovački sporazum 1881. i tajnu konvenciju na kojoj će se Srbija odreći političke propagande u BiH i Novopazanskom sandaku**, a A-U će Srbiju prozvat **Kraljevinom**, no **dogovor joj dopušta širenje prema Makedoniji!!!!** (orijentacija MO i sina Aleksandra na A-U), i dalje se širi velikosrpska ideja (**Jovan Cvijić** srpski geograf tvrdi da su Muslimani Srbi koji su prihvatili islam, za njega je Dubrovnik srpski), u stečenim krajevima Srbi vrše genocid nad Albancima, **29.5. 1903 osnovana urotnička ilegalna organizacija Crna ruka pod Dragutinom**

Dimitrijevićem Apisom (djeluje protiv slobode i neovisnosti nesrpskih naroda na Balkanu), a **legalno djeluje preko kluba Slavenski jug** (osnovan isto **1903** i članovi su rodbinski vezani za Karađorđevića - znači da i kraljevski dvor je vezan uz Crnu ruku i da želi širenje po Balkanu), u Hrv braća Pribičević zastupaju te ideje što je kobno za Hrvatsku, **1903. izveden Majski prevrat** (**Aleksandar i Draga Mašin** su ubijeni) - dolazak **Petra Karađorđevića** te prestaje orijentacija na A-U već se **okreću k Rusiji s kojom A-U vodi cariski rat** (Rusi su na strani Srbije, a Njem na strani A-U), prijeti opasnost od sukoba; od **1912-1913 izbijaju Balkanski ratovi: 1. Balkanski rat**-nakon sklapanja Saveza Srbije i Bugarske (**3**) **1912.**, savezu pristupaju i Grč i C.Gora- stvoren **Balkanski savez protiv Osmanskog Carstva**, nastaju problemi oko podjele Makedonije (Srb i Bugari ju dijele), (**10**) **1912 C.Gora započinje rat s Turskom** (iako se sile protive), priključene i ostale zemlje B. saveza, uspješna balk armija, **Turcima ostaju utvrda Skadar, Janina (z Peloponez) i Jedrene**, nakon toga **utvrđena linija čatalda 50 km Z od Istambula**; no ubrzo ju Bugarska ugrožava a ujedno i sam Istanbul, sklopljeno primirje, ali ga Turci krše, opet **rat (3) 1913**: Janinu i Jedrene zauzimaju Grč i Bugarska, C.Gora napada Skadar, sklopljeno **primirje na konferenciji u Londonu**, ona **završava (5) 1913.** (određen **kraj rata**, nepovoljan za Turke- **određena granica Turske na pravcu Enos – Midija** [od ušća Marice na Egejskom moru do mjesta Midija na crnomorskoj obali], **Jedrene ostaje van Carstva, Grci dobili Zap Trakiju, dio Makedonije i Kretu, Srbija velik dio Makedonije, Srbija i C.Gora dijele novopazanski sandak, Bugarska dobija Istočnu Trakiju** na granici Et – Mi, **stvorena Albanija !!!**- proglasili se nezavisni tokom rata, **vladar je Wilhelm Wied** koji dolazi u Albaniju **1914.**); **2. Balkanski rat – izbijanja (6) 1913** zbog granica u Makedoniji, Bugari su htjeli veći dio Makedonije pa pokreću rat protiv Srbije i Grčke i traže dio teritorija, Rumunjska napada Bugarsku sa sjevera, Turci napadaju Bugarsku koja gubi rat i ostaje bez velikih dijelova koje je dobila u 1. balk ratu;